UCHWAŁA NR XXIV/123/12
RADY GMINY W OROŃSKU
z dnia 28 czerwca 2012r.

w sprawie : ***przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko na lata 2012-2015".***

Na podstawie art.18 ust.2 pkt.15 ustawy z dnia 08 marca 1990 r. o samorządzie gminnym /Dz.U. z 2001r. Nr 142, poz.1591 z późn. zm./ w związku z art.87 ust.3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami /Dz.U.z 2003r. Nr 162, poz.1568 z późn.zm. / - Rada Gminy w Orońsku uchwala , co następuje:

§ 1

Przyjmuje się ***„ Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko na lata 2012 – 2015"***w brzmieniu określonym w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2

Program został pozytywnie zaopiniowany przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie Delegatura w Radomiu.

§ 3

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Orońsko.

§ 4

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia opublikowania w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

RADA GMINY W OROŃSKU

Przewodniczący Rady Gminy

Sławomir Ciepiela

RADA GMINY
w Orońsku

Uzasadnienie

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na organ wykonawczy Gminy obowiązek sporządzenia co 4 lata Programu Opieki nad Zabytkami. Dokument ten w myśl cytowanych wyżej przepisów wymaga uzyskania pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. „ Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko na lata 2012-2015" uzyskał wymaganą opinię Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków /postanowienie nr 147/DR/12 z dnia 23.05.2012r./.

PRZEWODNICZĄCY
RADY GMINY
Sławomir Ciepiela

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko na lata 2012-2015

Wójt Gminy Orońsko

Zdzisław Bredłowski

Orońsko 2012

Program opracowany przez:
PPUH „BaSz"
mgr inż. Bartosz Szymusik
26-200 Końskie ul. Polna 72
tel./fax: 41 372 49 75 e-mail: basz@post.pl
www.basz.pl

Przy współpracy:
Urzędu Gminy w Orońsku
oraz
Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku

Spis treści

1. Wstęp ... 4
2. Podstawa prawna opracowania „Programu Opieki nad Zabytkami" ... 4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce ... 7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego ... 8
   4.1. Wybrane strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami ... 8
   4.2. Relacje Programu do dokumentów wojewódzkich i powiatowych ... 9
   4.2.1. Dokumenty branżowe ... 9
   4.2.2. Dokumenty strategiczne ... 10
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego ... 12
   5.1. Relacja Programu do dokumentów strategicznych gminy ... 12
   5.2. Charakterystyka zasobów, analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Orońsko ... 13
   5.2.1. Zarys historii obszaru ... 13
   5.2.2. Krajobraz kulturowy ... 16
   5.2.3. Obiekty zabytkowe nieruchome na terenie gminy ... 19
   5.2.3.1. Obiekty wpisane do Rejestru Zabytków ... 19
   5.2.3.2. Obiekty znajdujące się w Ewidencji Zabytków ... 22
   5.2.4. Zabytki ruchome ... 31
   5.2.4.1. Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku ... 31
   5.2.4.2. Zabytki w zbiorach muzealnych lub stanowiące wyposażenie obiektów 32
   5.2.4.3. Cmentarze, kapliczki, Miejsca Pamięci Narodowej ... 34
   5.2.5. Stanowiska archeologiczne ... 36
   5.6.7. Dziedzictwo niematerialne ... 47
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy ... 50
7. Założenia „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko" ... 51
   7.1. Priorytety i kierunki opieki nad zabytkami w gminie ... 51
   7.2. Formy opieki nad zabytkami ... 52
   7.2.1. Rozpoznanie ... 52
   7.2.2. Zabezpieczenie ... 52
   7.2.3. Konserwacja ... 53
   7.2.4. Rewaloryzacja i rewitalizacja ... 55
   7.2.5. Edukacja ... 55
   7.2.6. Promocja ... 56
   7.3. Zadania „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko" ... 57
   7.4. Instrumenty realizacji Programu ... 58
8. Źródła finansowania ... 60
9. Zasady oceny realizacji „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko" ... 61
10. Wykorzystane dokumenty i materiały ... 62

1. Wstęp

Zakres „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko na lata 2012-2015" określa Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dziennik Ustaw nr 162. poz. 1568) oraz Ustawa z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zmianie niektórych ustaw (Dziennik Ustaw nr 75. poz. 474).

Przedmiotem opracowania dokumentu jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy Orońsko obejmujące obiekty zabytkowe w kontekście uwarunkowań przestrzennych gminy – jako pojedyncze obiekty oraz jako integralne części krajobrazu gminy (wraz z ukształtowaniem przyrodniczym terenu, obiektami nie mającymi charakteru zabytkowego dawnymi i współczesnymi). Na terenie gminy znajduje się pięć obiektów i zespołów obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego, liczne obiekty wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków (kapliczki przydrożne, domy mieszkalne) oraz wiele rozpoznanych zabytków archeologicznych (ślady osadnictwa, osady i cmentarzyska). Najcenniejszym zabytkiem na terenie gminy jest zespół pałacowo-parkowy Józefa Brandta, gdzie obecnie mieści się Centrum Rzeźby Polskiej – placówka o randze krajowego ośrodka pracy twórczej rzeźbiarzy, z funkcją muzealniczą wystawienniczą, a także dokumentacyjną i edukacyjną.

„Program" przedstawia przede wszystkim charakterystykę zasobów i dziedzictwa kulturowego gminy Orońsko oraz wyznacza cele – kierunki działań i zadania na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami na lata przyszłe – 2012-2015. Charakterystyka zasobów została oparta na określeniu zasobów kulturowych gminy oraz ich znaczenia i wartości w kontekście przestrzennym, historycznym, kulturowym.

W ramach „Program opieki nad zabytkami dla Gminy Orońsko na lata 2012-2015" będą ponadto zarysowane uwarunkowania dotyczące finansowania działań ochronnych środowiska kulturowego oraz działań edukacyjnych i wychowawczych wobec społeczności gminy.

Spodziewanym efektem realizacji celów i zadań zawartych w „Programie" będzie: poprawa stanu środowiska kulturowego gminy, zwiększona dbałość lub odnowa obiektów zabytkowych z rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków, wzrost estetyki przestrzeni poszczególnych miejscowości, pośrednio – rozwój przedsiębiorczości, uwrażliwienie mieszkańców i inwestorów na potrzeby związane z utrzymaniem i ochroną środowiska kulturowego, nadanie obiektom zabytkowym nowych funkcji, poprawa warunków zamieszkania, prowadzenia działalności, życia społecznego, kulturalnego itp. oraz wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z gminą.

„Program opieki nad zabytkami dla Gminy Orońsko na lata 2012-2015" jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie.

2. Podstawa prawna opracowania „Programu Opieki nad Zabytkami"

„Program opieki nad zabytkami dla Gminy Orońsko" powstał w oparciu o:

- Ustawę z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dziennik Ustaw nr 162. poz. 1568)
- Ustawę z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zmianie niektórych ustaw (Dziennik Ustaw nr 75. poz. 474),

- Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa narodowego" na lata 2004-2013,
- Strategię Rozwoju Województwa Mazowieckiego,
- strategie i dokumenty dotyczące zagospodarowania przestrzennego dla powiatu szydłowieckiego i gminy Orońsko.

W/w ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nałożyły na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek opracowania programów opieki nad zabytkami. Programy powinny być sporządzane na okres 4 lat. Ich realizacja ma prowadzić do zahamowania procesów degradacji zabytków, poprawy stanu zachowania obiektów, zwiększenia atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.

„Program opieki nad zabytkami" ma na celu (Art. 87):

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania,
2. uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie zabytku oraz wprowadza pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami.

Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich cześć lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym. Do zabytków zalicza się obiekty nieruchome, ruchome i archeologiczne ze względu na posiadaną przez nie wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

W myśl ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
   a) krajobrazami kulturowymi,
   b) układami urbanistycznymi i zespołami budowlanymi,
   c) dziełami architektury i budownictwa,
   d) dziełami budownictwa obronnego,
   e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
   f) cmentarzami,
   g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
   h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
   a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami,
d) sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
e) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznej dla dawnych i nowych form gospodarki,
f) dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
g) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668 z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
h) instrumentami muzycznymi,
i) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
j) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
b) cmentarzyskami,
c) kurhanami,
d) reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej", (art. 6.2 ustawy).

Ochrona zabytku to ochrona obiektu wpisanego do Rejestru Zabytków, Gminnej Ewidencji Zabytków. Formami ochrony są:
- wpis do rejestru zabytków,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Ochrona zabytków polega na podejmowaniu działań mających na celu (Art. 4, w/w ustawy):
- zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla ich wartości,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrola stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym i kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem (Art. 5) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega na zapewnieniu warunków:
- naukowego badania i dokumentacji zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robot budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczania i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,

- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. szczególną rolę w opiece nad zabytkami przeznaczyła zapisom strategii rozwoju gmin, studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowym planom zagospodarowania przestrzennego (Art. 18). Niezależnie bowiem od ochrony wynikającej z wpisu do rejestru zabytków gmina decyduje poprzez zapisy w w/w dokumentach o sposobach opieki nad swym dziedzictwem, mającym znaczenie lokalne i ponadlokalne.

W roku 2004 został opracowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Narodowy Program Kultury Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego na lata 2004-2013". Wprowadza on zasady aktywnego zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego, a w związku z tym nowe pojęcie produktu turystycznego oraz zasady ochrony i podnoszenia świadomości społecznej.

Szczegółowe uwarunkowania poszczególnych dokumentów strategicznych zostaną opisane w kolejnych rozdziałach.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Wszelkie zabytki znajdujące się na terenie państwa Polskiego zostały na mocy Konstytucji RP objęte ochroną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 86 Konstytucji RP).

Wykonanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów (Ustawa o samorządzie gminnym – Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.)

Inne uregulowania prawne dotyczące opieki nad zabytkami w obowiązujących ustawach:

1. ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568) oraz ustawy z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 75, poz. 474).
2. rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z dnia 2 czerwca 2011 r.)
3. ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. nr 80, poz. 717 z późn. zm.)
4. ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn, zm.)
5. ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo Ochrony Środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r. , Nr 25, poz. 150)
6. ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880)
7. ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.)
8. ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (teks jednolity Dz. U. z 2001 r., Nr 13, poz. 123)
9. ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873 z późn. zm.)

10. ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r., Nr 5, poz. 24 z późn. zm.)
11. ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U., Nr 85, poz. 539 z późn. zm.)
12. ustawa z dnia 14 lipca 1983 o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz. U. z 2006 r., Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Wybrane strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego"

Cele strategiczny: „Intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych".

Celami cząstkowymi programu są:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków
1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne. Programy" „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej", „Promesa Ministra Kultury"
1.3. Zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych. Programy: „Trakt Królewski"

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego

2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego
2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem i przewozem przez granice

„Program opieki nad zabytkami dla Gminy Orońsko" zakłada realizację priorytetów Narodowego Programu Kultury, a w szczególności ochrony i aktywnego zarządzania dziedzictwem kulturalnym – wykorzystywaniu go w alternatywnych gałęziach rozwoju.

4.2. Relacje Programu do dokumentów wojewódzkich i powiatowych

4.2.1. Dokumenty branżowe

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami dla Województwa Mazowieckiego

Cel strategiczny: Utrwalanie dziedzictwa kulturowego regionu w celu budowania tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej Mazowsza w kraju i za granicą w połączeniu z aktywizacją obywatelską i zawodową społeczności lokalnych. Kreowanie turystycznych pasm przyrodniczo – kulturowych.

Cele operacyjne i działania:

I. Zachowanie materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej regionu

Działanie 1. Opieka nad zabytkami nieruchomymi – rozpoznanie i weryfikacja zasobów środowiska kulturowego

Działanie 2. Integracja systemów ochrony krajobrazu, przyrody i dziedzictwa kulturowego

Działanie 3. Eksponowanie zabytków o szczególnej wartości:

- ośrodków krystalizujących regionalny krajobraz kulturowy;
- ważniejszych stanowisk archeologicznych;
- zabytków ruchomych zwłaszcza wytworów sztuki czy rzemiosła ludowego;

Działanie 4. Zapobieganie degradacji zabytków:

- wspieranie rewaloryzacji obiektów zabytkowych i działań służących opiece nad zabytkami,
- opracowanie zasad współpracy samorządów: wojewódzkiego, gminnych i powiatowych przy realizacji zadań ochrony zabytków, zwłaszcza warunków i form współpracy z właścicielami zabytków;
- opracowanie zasad postępowania w sytuacjach kryzysowych zagrożenia materialnego istnienia zabytków i ich wdrażanie;
- budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zabytków;
- prowadzenie stałej współpracy z WUOZ w zakresie opracowania i monitorowania listy zabytków zagrożonych w istnieniu.

Działanie 5. Kształtowanie postaw promujących działania chroniące zabytki:

- upowszechnianie standardów wytycznych do prac konserwatorskich, restauratorskich, zabezpieczających, ratowniczych i interwencyjnych.

II. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego wsi i miast historycznych

Działanie 1. Wypracowanie modelu wdrażania lokalnych programów rewitalizacji centrów małych miast historycznych.

Działanie 2. Promowanie tradycyjnych wzorców lokalnej architektury.

Działanie 3. Wspieranie rewitalizacji zespołów ruralistycznych i urbanistycznych.

III. Utrwalanie zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców

Działanie 1. Kreowanie wyobrażeń na temat tożsamości historycznej i kulturowej Mazowsza, z uwzględnieniem specyfiki lokalnej.

Działanie 2. Wykorzystanie tożsamości i wartości dziedzictwa jako elementu rozwoju regionalnego i lokalnego.

Działanie 3. Wspieranie działań organizacji pozarządowych w realizacji zadań związanych z edukacją regionalną.

Działanie 4. Wspieranie twórczości artystycznej, ludowej o znaczeniu lokalnym, regionalnym i ogólnonarodowym.

Działanie 5. Promowanie najlepszych rozwiązań w zakresie realizacji programów edukacyjnych o historii regionu (np. w formie konkursów).

IV. Promocja walorów kulturowych Mazowsza z wykorzystaniem nowoczesnych technologii

Działanie 1. Opracowanie i wdrażanie systemu informacji o najcenniejszych zabytkach regionu, ze szczególnym uwzględnieniem Warszawy jako metropolii o znaczeniu europejskim.

Działanie 2. Wykorzystanie nowoczesnych technologii do zwiększania dostępności dorobku kultury regionalnej.

Działanie 3. Promocja kultury ludowej Mazowsza.

Działanie 4. Wykorzystanie tożsamości kulturowej jako elementu marketingowego.

V. Zwiększenie dostępności obiektów zabytkowych poprzez ich wykorzystanie dla funkcji turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych – kreowanie pasm przyrodniczo – kulturowych.

Działanie 1. Kreowanie pasm (powiązań) przyrodniczo – kulturowych w województwie ze szczególnym uwzględnieniem szlaków nadrzecznych.

Działanie 2. Wspieranie działań dotyczących komercyjnego wykorzystania obiektów zabytkowych na cele kulturalne, turystyczne i edukacyjne.

Działanie 3. Opracowanie modelu wykorzystania zadań opieki nad zabytkami dla generowania nowych miejsc pracy.

Pośrednio cele opieki nad zabytkami w województwie Mazowieckim uwzględnione są również w „Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2103", w którym zaproponowane są konkretne produkty turystyczne w oparciu o dziedzictwo kulturowe Mazowsza.

Spodziewane rezultaty powyższych działań dla założeń opieki nad zabytkami dla Gminy Orońsko:

- realizacja zasad partnerstwa publiczno-prywatnego w sferze adaptacji zabytków do nowych funkcji,
- powstrzymanie degradacji obiektów zabytkowych i wzrost estetyki przestrzeni,
- określenie zasad zagospodarowania i adaptacji zabytków oraz nadawania im nowych funkcji w celu zwiększenia ich atrakcyjności komercyjnej,
- podniesienie świadomości społeczeństwa odnoście potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego,
- aktywizowanie społeczności wiejskiej z celu zachowania dziedzictwa kulturowego
- dostęp do informacji o zabytkach,
- wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania,
- alternatywny rozwój gminy w oparciu o zabytki.

4.2.2. Dokumenty strategiczne

Wypis celów strategicznych oraz celów i kierunków działań dotyczących opieki nad zabytkami i utrzymaniu dziedzictwa kulturowego województwa mazowieckiego i powiatu szydłowieckiego.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013

Cel generalny RPO brzmi: „Poprawa konkurencyjności regionu i zwiększanie spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej województwa", w priorytecie 3 „Wzmacnianie endogenicznych czynników rozwoju województwa mazowieckiego" wyznacza się 2 osie: Oś V. „Wzmacnianie roli miast w rozwoju regionu" – mającej na celu

„Wykorzystanie potencjału endogenicznego miast dla aktywizacji społeczno-gospodarczej regionu" poprzez: odnowę obszarów zdegradowanych i zagrożonych marginalizacją oraz wzrost atrakcyjności miast poprzez rozwój kultury, turystyki i rekreacji; Oś VI. „Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji" zmierzającej do „Wzrostu znaczenia turystyki jako czynnika stymulującego rozwój społeczno-gospodarczy regionu" poprzez: promocję i zwiększanie atrakcyjności turystycznej regionu i wzrost konkurencyjności regionalnych produktów turystycznych na rynku krajowym i zagranicznym.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego

Wizja województwa brzmi: „Mazowsze konkurencyjnym regionem w układzie europejskim i globalnym". Priorytety związane z ochroną dziedzictwa kulturowego zawierają się w celu 5. „Poprawa atrakcyjności regionu. Kształtowanie jego wizerunku oraz promocja" i działaniach: 5.2. „Promocja i zwiększenie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwo kulturowe", 5.3. „Kreowanie produktu regionu", 5.4. „Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa", 5.5. „Integracja regionalna", 5.6. „Wzmocnienie więzi kulturowo-społecznych w regionie".

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego

Celem polityki „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego" w zakresie ochrony i wykorzystania wartości kulturowych jest kształtowanie tożsamości kulturowej Mazowsza, która adresowana jest do rejonów miast i miejscowości, które charakteryzują się najcenniejszymi układami urbanistycznymi, wartościami krajobrazowymi, tradycją historyczną, zabytkowymi obiektami. Plan zakłada ochronę obszarów takich jak: krajobrazy kulturowe, krajobraz kulturowy wsi i małych miast, zespoły budownictwa drewnianego, ośrodki tożsamości kulturowej regionu, układy urbanistyczne, miejsca pamięci narodowej.

Program Współpracy Samorządu Województwa Mazowieckiego z Organizacjami Pozarządowymi

Program Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi dotyka sfery ochrony zabytków w zakresie obszaru „Kultura, promocja i turystyka", gdzie celem strategicznym jest pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców Mazowsza, a także pielęgnowanie i rozwijanie ich tożsamości lokalnej i historycznej, która jest integralną częścią tożsamości całego narodu.

Strategia Rozwoju Powiatu Szydłowieckiego

Celem generalnym powiatu jest: „Powiat szydłowiecki przyjazny ludziom i środowisku, stwarzający warunki do harmonijnego rozwoju, rosnącej jakości życia i zamożności, sprzyjającej realizacji dążeń i aspiracji mieszkańców". Cele zawierające działania związane z ochroną zabytków to: w sferze społecznej cel 2 „Rozwój usług publicznych szczebla powiatowego", który zakłada; „ochrona dziedzictwa kulturowego powiatu oraz stymulowanie wszelkich inicjatyw kulturalnych, artystycznych i społecznych mieszkańców" oraz w sferze gospodarczej cel 6 „Wspomaganie rozwoju funkcji rekreacji i wypoczynku" z celem „Zadbane zabytki wizytówką powiatu".

Lokalna Strategia Rozwoju dla Lokalnej Grupy Działania „Na Piaskowcu"

LGD obejmuje zasięgiem wszystkie gminy powiatu szydłowieckiego oraz gminę Borkowice w powiecie przysuskim i proponuje kompleksowe działania ożywcze na całym terenie. W Celu głównym 1 zakłada: „Wysoką atrakcyjność turystyczną obszaru objętego

Strategią umożliwiającą czerpanie dochodu z turystyki" i zakłada realizację działań, m.in.: programu promocji Ziemi Szydłowieckiej (w tym: informacja turystyczna, promocja produktu i marki, materiały promocyjne, imprezy promujące region), plan budowy ścieżek rowerowych, tras do narciarstwa biegowego i innych przedsięwzięć infrastrukturalnych w dziedzinie bazy rekreacyjnej oraz opracowanie planu „Szlaku turystycznego Ziemi Szydłowieckiej".

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacja Programu do dokumentów strategicznych gminy

Strategia Rozwoju Gminy Orońsko

Nadrzędnym celem strategicznym w „Strategii Rozwoju Gminy Orońsko" jest „Poprawa życia mieszkańców i zrównoważony rozwój Gminy" a celami strategicznymi:

- Poprawa jakości usług komunalnych świadczonych przez Gminę,
- Doskonalenie infrastruktury społecznej,
- Modernizacja i restrukturyzacja rolnictwa,
- Rozwój przedsiębiorczości,
- Ochrona środowiska naturalnego,
- Usprawnienie infrastruktury sportowej, rekreacyjnej oraz turystycznej.

Działania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego zawierają się w 2 celu strategicznym – Doskonalenie infrastruktury społecznej – i zawiera w celach operacyjnych:

- Budowa i modernizacja budynków użyteczności publicznej (zagospodarowanie wolnych przestrzeni w gminie na cele użyteczności publicznej),
- Baza oświatowa adekwatna do potrzeb (doposażenie szkół (komputeryzacja szkół, wzbogacenie księgozbioru bibliotek szkolnych, zakup sprzętu sportowego i dydaktycznego)),
- Rozszerzenie oferty kulturalnej Gminy (organizowanie imprez kulturalno-oświatowych kultywujących miejscową tradycję i kulturę, promowanie lokalnych inicjatyw kulturalnych, stworzenie i wdrożenie przejrzystego sytemu informacji o istniejących zasobach kulturowych, popularyzacja i rozwój czytelnictwa, budowa i modernizacja obiektów infrastruktury kulturalnej, aktywna współpraca i wymiana doświadczeń z innymi samorządami w tym zagranicznymi na gruncie kulturalnym,
- Poprawa jakości zagospodarowania przestrzeni w Gminie (opracowanie i uchwalenie Planów Odnowy Miejscowości, zagospodarowanie przestrzeni w centrum miejscowości na cele użyteczności publicznej, realizacja projektu „CENTRUM ŚWIATA" ((zagospodarowanie terenu przy drodze nr 7 i ulicy Brandta)), zagospodarowanie terenów przy obiektach użyteczności publicznej),
- Odnowa dziedzictwa kulturalno-historycznego (modernizacja obiektów sakralnych, renowacja zaniedbanych i zapomnianych obiektów kulturalno-historycznych),

oraz w celu 6 – Usprawnienie infrastruktury sportowej, rekreacyjnej oraz turystycznej.

- Promocja walorów turystycznych Gminy (stworzenie strategii promocji walorów turystycznych Gminy, utworzenie internetowej bazy wszystkich istniejących obiektów turystycznych, wydanie folderów i informatorów

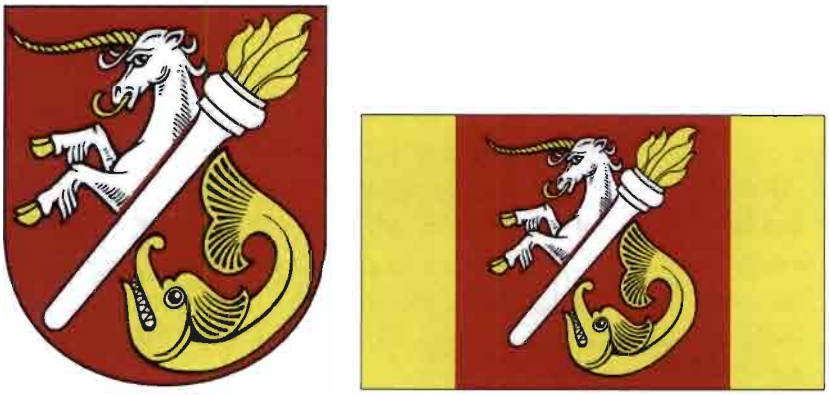
o Gminie, utworzenie Centrum Informacji Turystycznej sprzyjające rozwojowi turystyki na obszarze gminy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Orońsko

„Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Orońsko" przyjmuje podstawowe cele zagospodarowania przestrzennego wynikające ze stanu obecnego oraz z uwarunkowań rozwoju gminy. Obszary objęte lub wskazane do objęcia ochroną to, m.in.: teren obecnego Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, zespołu dworsko-parkowego w Łaziskach, tereny parków podworskich, obiekty zabytkowe przy trasie nr 7 w Orońsku, krzyże, kapliczki oraz miejsca pamięci narodowej.

5.2. Charakterystyka zasobów, analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Orońsko

5.2.1. Zarys historii obszaru

Herb Gminy Orońsko przedstawia w polu czerwonym srebrną pochodnię (w skos) z płomieniem złotym, w polu górnym srebrny jednorożec o złotych kopytach, rogu i jęzorze, w polu dolnym złoty delfin w łuk (w prawo).

Gmina posiada flagę herbową: na płacie czerwonym z dwoma pionowymi pasami żółtymi (na obu końcach płata) godło jak na tarczy.

Historia wybranych miejscowości z terenu gminy Orońsko

Orońsko. Badania archeologiczne wskazują, że dzieje tych okolic sięgają początków człowieka w tej strefie geograficznej i klimatycznej. Na terenie gminy (w Tomaszowie) odnaleziono krzemienne narzędzia należące do najstarszych śladów człowieka na terenie Polski (prawdopodobnie sprzed 400 tysięcy lat).

Teren obecnej gminy należał do najwcześniej zasiedlonych obszarów podradomskich. Z opisów Długosza wynika, że w drugiej połowie XV w. musiało być ono wsią rozległą i zasobną. Od czasów historycznych Orońsko sąsiadowało z kilkoma, także starymi wsiami - Dobrutem, Bąkowem, Guzowem, Krogulczą, Dąbrówką Zabłotnią i Rudą. Zabudowa wsi Orońsko zajmowała początkowo tereny nisko położone, w pobliżu stawów i cieków wodnych, nie sięgała jednak bezpośrednio do rzeki Oronki, ze względu na trzęsawiska i błotniste łąki. Jako pierwsi właściciele Orońska wymieniani są Andrzej Starościński, a później Jakub Starosielski herbu Abdank, od 1802 r. księżna Anna Sapieżyna. Po kolejnych spadkobiercach

księżna Sapieżyna odstąpiła „klucz szydłowiecki" skarbowi Królestwa Polskiego. Dobra orońskie tworzyła wieś i folwark Orońsko, wieś Krogulcza z przyległościami. W roku 1829 w wieczysta dzierżawę dobra te wziął Franciszek Ksawery Christiani (dyrektor generalny Dyrekcji Dróg i Mostów Królestwa Polskiego). Po roku 1834 wieś (kiedy Christiani nabył dzierżawę) w całości została przemieszczona na wyżej położone tereny i zlokalizowana wokół nowej drogi wiejskiej poprowadzonej prostopadle do przebiegającego przez wieś traktu krakowskiego. Christiani uporządkował i wybudował we wsi nowe drogi, obsadził je drzewami oraz wprowadził uzdatnianie wody dla Orońska i Krogulczy Suchej. Na częściowo zwolnionych przez wieś terenach zaprojektował i w znacznej części zrealizował park i ogrody. Wieś w tym czasie była punktem przystankowym na trakcie krakowskim (autorstwa Christianiego), z zajazdem i pocztą.

Po powstaniu styczniowym wdowa po Christianim sprzedała Orońsko Wojciechowi Kalinowskiemu, w 1869 r. dobra kupiła Helena z Wojciechowskich Pruszakowa. Proces wyprzedawania i parcelacji ziem trwał do 1877 – kiedy dobra przejął Józefem Brandtem po małżeństwie z Heleną Pruszakową. Dwór w Orońsku stał się w tym czasie ośrodkiem życia kulturalnego, w którym bywało i pracowało wielu malarzy. Brandt wykazywał również zainteresowania gospodarskie. W tym czasie podniesiono jakość hodowli i upraw, uporządkowano gospodarkę wodną, wybudowano sieć stawów hodowlanych, przeprowadzono rozległe prace melioracyjne nadrzecznych gruntów i łąk. W ciągu prawie 40 lat związku Orońska z Brandtem majątek znacznie zyskał.

Znaczne straty materialne poniosło Orońsko w czasie I wojny światowej, kilkakrotnie zajmowane i odbijane przez walczące strony (zrabowano dzieła sztuki i cenne przedmioty codziennego użytku z pałacu Brandta). Dobra orońskie zostały ponownie obciążone długami w Towarzystwie Kredytowym Ziemskim i w 1934 r. wystawione na licytację, na której nabył je Andrzej Daszewski, wnuk Józefa Brandta. W 1942 r. Niemcy wysiedlili z Orońska rodzinę Daszewskich, a majątek przejęli w swoją administrację.

W 1945 r. Orońsko przejął Skarb Państwa. W ramach reformy rolnej od majątku wyłączono działki dla służby folwarcznej i miejscowych chłopów, a na pozostałej części utworzono Państwowe Gospodarstwo Rybackie. W 1969 r. z PGR wyłączono 12 hektarów gruntów z parkiem i zabudową podworską z przeznaczeniem na ośrodek kultury. Od 1981 r., na terenie zespołu funkcjonuje Centrum Rzeźby Polskiej pod kuratelą Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W 1957 r. w Orońsku powstała parafia i w 1978 r. ukończono budowę kościoła p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny.

Dobrut. Kiedy w 1834 ukończono budowę drogi – traktu królewskiego, przy trackie postawiono budki dróżników – jedna z nich znajduje się w Dobrucie, druga w Świerczku. Przy sadzawce znajduje się XIX w. kapliczka św. Jana Nepomucena. We wsi jest jednostka OSP.

Guzów. W Guzowie 6 lipca 1607 roku zwolennicy króla Zygmunta III Wazy (9100 piechoty, 3200 jazdy, 24 działa) pod wodzą hetmana polnego koronnego Stanisława Żółkiewskiego stoczyli zwycięską bitwę z rokoszanami pod wodzą Mikołaja Zebrzydowskiego (10 tysięcy piechoty, 600 jazdy oraz 28 dział i hakownic). Poległo ok. 1200 rokoszan. W miejscowości Bąków niegdyś znajdował się kamienny słup dla upamiętnienia powyższej bitwy. We wsi znajduje się pomnik czynu chłopskiego, upamiętniający starcie z policją chłopów zgromadzonych w dniu 19 sierpnia 1934 roku na wiecu wybiorczym do komitetu Gminnego Stronnictwa Ludowego. Napis informuje o 1 zabitym i kilkunastu aresztowanych uczestnikach starcia.

Krogulcza Mokra. Na terenie wsi znajduje się pomnik – cmentarz upamiętniający bitwę stoczoną 21 stycznia 1863 r. we wsi Kowala przez powstańców z ekspedycją wojsk rosyjskich z Radomia. Na cmentarzu są również groby poległych w czasie II wojny światowej. We wsi znajduje się rzadki okaz dębu o czterech koronach – czwartak.

Łaziska. W miejscowości znajduje się XIX-wieczny zespół dworsko-pałacowy przedwojennych właścicieli Kunickich. Po wojnie zorganizowano tu PGR, a następnie ośrodek doradztwa rolniczego, po którym pozostały bloki mieszkalne, obecnie z zespole znajduje się duże, prywatne gospodarstwo rolne.

Przy drodze do Zaborowia stoi murowana arkadowa kapliczka domkowa z figurą św. Jana Nepomucena powstała w XIX wieku, z datą upamiętniającą Konstytucję 3 Maja – 3. V. 1791 r.

W Łaziskach ma siedzibę dom pomocy społecznej „Dom Kombatanta" przeznaczony dla osób w podeszłym wieku i przewlekle chorych. W nowoczesnych zabudowaniach wśród zieleni przebywa około 100 pensjonariuszy. Na terenie domu znajduje się sala gimnastyczna i urządzenia do rehabilitacji.

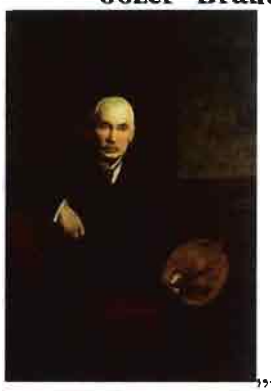
Sławne osoby związane z gminą Orońsko

Franciszek Ksawery Christiani – budowniczy Orońska

Franciszek Ksawery Christiani urodził się 4 listopada 1772 r. w Dukli, zmarł 7 czerwca 1842 r. w Warszawie. Po ukończeniu studiów technicznych rozpoczął pracę w austriackiej dyrekcji dróg dochodząc do stanowiska wicedyrektora. W 1819 roku powierzono mu naczelne stanowisko w Dyrekcji Generalnej Dróg i Mostów Królestwa Polskiego. W czasie 23-letniej pracy stworzył sieć dróg bitych (trakty m.in.: krakowski, brzeski, lubelski) oraz mosty (przez Wisłę, Bug, Narew). Ponadto zorganizował sprawną administrację drogową, profesjonalne ekipy budowlane, napisał szereg podręczników teoretycznych. Za sukcesy został przez cara Mikołaja I-go nagrodzony tytułem szlacheckim i prawem do posługiwania się herbem „Jarosław".

W 1829 r. wziął majątek Orońsko w wieczystą dzierżawę, a w 1834 r. nabył go na własność. Christiani zmienił całkowicie wygląd Orońska tworząc jeden nowoczesny organizm osiedleńczy przy powstającej wielkiej inwestycji drogowej. Wieś została przemieszczona z terenów nadrzecznych i bagnistych, na wyżej położone i zlokalizowana wokół nowej drogi wiejskiej prostopadłej do traktu krakowskiego. Christiani uporządkował we wsi inne drogi, które obsadził drzewami i zbudował uzdatnione ujęcia wody, tzw. „wodociągi" dla Orońska i Krogulczy Suchej. Stworzył także park i ogrody. Budową pałacu zajęły się wdowa po Christianim i jej córka Amelia – doprowadziły do wzniesienia jego zasadniczej części.

Józef Brandt – XIX-wieczny malarz, najsłynniejszy mieszkaniec Orońska.

„Autoportret Józefa Brandta (źródło: pl.wikipedia.org).

Józef Brandt urodził się 11 lutego 1841 roku w Szczebrzeszynie, zamarł 12 czerwca 1915 r. w Radomiu. Studiował na akademii w Paryżu i Monachium. Jego obrazy to głównie sceny rodzajowo-batalistyczne, historyczne (związane z walkami kozakami, tatarami, wojnami szwedzkimi). Jego twórczość cechuje narracyjne ujęcie tematu, realizm szczegółów, swobodna kompozycja i ruch. Od roku 1875 prowadził prywatną szkołę malarską, stając się jej mentorem. Nazywana była monachijską szkołą malarstwa polskiego, z którą byli związani m. in.: Aleksander Gierymski, Tadeusz Ajdukiewicz, Wojciech Kossak, Leon Wyczółkowski. W 1877 r. ożenił się z Heleną z Woyciechowskich Pruszakową, właścicielką wsi Orońsko, gdzie tworzył i prowadził szkołę przez większą część życia. Brandt wywarł silny wpływ na malarstwo polskie, a także na literaturę tego czasu. Do naśladowców jego twórczości należał m.in. Władysław Szerner.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to (zgodnie z definicją ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami): „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze".

Gmina Orońsko położona jest w południowej części województwa mazowieckiego na południowy zachód od Radomia, w powiecie szydłowieckim. Gmina graniczy z: gminami Kowala, Wierzbica i Wolanów (powiat radomski), gminami Jastrząb i Szydłowiec (powiat szydłowiecki). Ważnym elementem rozwojowym, ale i komunikacyjnym, gminy jest przebiegająca przez jej centrum droga krajowa E 7.

Strukturę osadniczą gminy tworzy 18 sołectw. Powierzchnia gminy wynosi 8196 ha, z czego 5842 ha stanowią użytki rolne, a 1531 lasy i grunty zadrzewione.

Gmina Orońsko leży w obrębie Równiny Radomskiej, wchodzącej w skład makroregionu Wzniesień Południowo-Mazowieckich. Przeważająca część Równiny położona jest na wysokości 175-195 m n.p.m., dlatego obszar gminy charakteryzuje się monotonną rzeźbą terenu, urozmaiconą niewielkimi wydmami, dolinami rzecznymi i ostańcami denudacyjnymi. W dolinie rzeki Szabasówki, w rejonie Chałupek Łaziskich znajduje się najniżej położony punkt terenu gminy – 164 m n.p.m.. Najwyżej położonym punktem jest wydma w południowo-wschodniej części gminy, w miejscowości Tomaszów (212,6 m n.p.m.).

Gmina Orońsko położona jest w „łódzkiej dzielnicy klimatycznej". Jest to strefa przejściowa pomiędzy nizinami a pasmem wyżyn, charakteryzująca się: średnimi rocznymi opadami atmosferycznymi ok. 600 mm, 100-118 dniami w roku z przymrozkami, 30-50 dniami mroźnymi, 60-75 dniami zalegania pokrywy śnieżnej, średnią roczną temperaturą ok. +7,5°C, średnią roczną wilgotnością względną powietrza ok. 80%, okresem wegetacyjnym trwającym 210 do 220 dni w roku, przewagą wiatrów z kierunku zachodniego.

Gmina Orońsko położona jest w dorzeczu rzeki Radomki (lewego dopływu Wisły), oraz zlewni rzeki Szabasówki. Źródła Szabasówki znajdują się na wysokości 240 m n.p.m. koło miejscowości Gąsawy Rządowe. Dopływy Szabasówki stanowią: Oronka, Garlica i Korzeniówka oraz inne niewielkie cieki stałe. Łączna długość rzek przepływających przez gminę to 22,5 km. Na terenie gminy znajduje się 15 zbiorników wodnych małej retencji o łącznej pojemności 2327,12 tys. m^3 i powierzchni 180,9 ha. Zbiorniki pełnią również funkcje gospodarczą, hodowli ryb i rekreacyjną.

Wody podziemne ujmowane są z Głównego Zbiornika Wód Podziemnych „Szydłowiec – Goszczewice". Jest to zbiornik szczelinowo-poziomy (piaskowce) o małej

zasobności (moduł zasobów dyspozycyjnych wynosi poniżej 1 l/s/km^2). Studnie wiercone korzystają przede wszystkim z wód górnojurajskich i czwartorzędowych, a studnie kopane najczęściej sięgają wód czwartorzędowych.

Na terenie gminy znajdują się złoża surowców skalnych (wapienie), chemicznych (fosforyty), ilastych (gliny zwałowe), krzemionkowych (krzemienie czarne), energetycznych (torfy) i kruszyw naturalnych (piaski budowlane, żwiry). W związku z ochroną GZWP „Szydłowiec-Goszczewice" nie jest możliwe wydobycie kopalin na skalę przemysłową.

Lasy zajmują powierzchnię 1531 ha, tj. ok. 18,7% ogólnej powierzchni gminy, w tym: lasy cenne pod względem przyrodniczym (26,35 ha) znajdujące się w okolicach Łazisk, chroniące m.in. stanowiska lęgowe ptaków oraz lasy chroniące środowisko przyrodnicze (268,56 ha), znajdują się w okolicach Guzowa, Krogulczy Mokrej, Krogulczy Suchej i Orońska. W strukturze lasów przeważają siedliska borowe. Poza nimi występują również gatunki drzew: olsza, brzoza, dąb, jodła, świerk, modrzew, jesion, osika, wiąz i buk. Znaczny jest również udział lasu mieszanego (dominuje w nim sosna, choć występuje także dąb, brzoza, jodła i olsza) oraz olsu. W mniejszym zakresie występują lasy: jesionowy, świeży i wilgotny. Największe kompleksy leśne występują w sołectwach: Łaziska, Zaborowie, Chronówek, Krogulcza Mokra, Krogulcza Sucha, Helenów i Śniadków oraz przy stawach w Wałsnowie i Orońsku.

Na terenie gminy znajdują się pomniki przyrody ożywionej (są to pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupienia wyróżniające się wiekiem, budową, związane z historią czy legendą):

- dąb bezszypułkowy „Czwartak" z 4 konarami (wiek 200 lat) – Krogulcza Sucha,
- olsza czarna (wiek 100 lat) - Orońsko,
- aleja lipowo-klonowo-jesionowa (teren szkółki leśnej w Orońsku) rozciągająca się na dł. 350m, składająca się z 40 drzew. Są to lipy drobno i średniolistne, klony zwyczajne, jesiony wyniosłe i wiąz szypułkowy w wieku 150 lat.

Użytki ekologiczne są pozostałościami ekosystemów mających znaczenie dla zachowania unikatowych zasobów genowych i typów środowisk jak: naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne „oczka wodne", kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce itp. Na terenie gminy ustanowiono 10 użytków ekologicznych. Na terenie gminy nie ma terenów podlegających ochronie. W gminie znajduje się 5 parków podworskich, z czego 3 w rejestrze zabytków województwa mazowieckiego w miejscowościach: Orońsko, Chronów i Łaziska oraz 2 inne w miejscowościach: Bąków i Chronówek.

Gmina Orońsko jest przede wszystkim terenem rolniczym, gdzie ok. 72% powierzchni zajmują użytki rolne. Gleby w gminie wytworzone są z utworów akumulacji lodowcowej – glin i piasków zwałowych oraz piasków wodnolodowcowych. W dolinach rzecznych wysterują gleby bagienne. Grunty klas I-III stanowią zaledwie 2%, gleby klas średniej jakości (IVa i IVb) zajmują powierzchnię 38%, 60% stanowią gleby klas słabej i najsłabszej (V-VIz). Najwięcej jest gospodarstw rolnych w przedziale 1-5 ha, gospodarstwa powyżej 10 ha stanowią jedynie 10% ogółu. W gospodarstwach nie wytwarza się zbyt wielu produktów na sprzedaż. W uprawach rolnych dominują zboża, ziemniaki, w małej ilości warzywa oraz owoce. Wśród chowu zwierząt dominuje trzoda chlewna, bydło oraz drób. W gminie słabo jest również rozwinięte przetwórstwo rolne. Charakterystycznym dla gminy podmiejskiej jest fakt istnienia dużej liczby działek na cele działalności gospodarczej.

Atrakcyjne turystycznie tereny gminy to miejscowość gminna z Centrum Rzeźby Polskiej w dawnym pałacu Józefa Brandta oraz tereny północno-zachodnie w rejonie wsi Łaziska z kompleksami lasów.

W zakresie zagospodarowania przestrzeni Gmina Orońsko posiada uchwalone „Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego" oraz przystępuje do

sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla części sołectwa Orońsko.

Sieć osadniczą gminy Orońsko tworzy 19 sołectw. Największe sołectwa (ponad 500 mieszkańców, koncentracja obsługi i aktywności gospodarczej) to Orońsko i Łaziska. Kolejne miejscowości o zwiększającej się liczbie ludności to sołectwa położone w strefie oddziaływania trasy nr 7: Krogulcza Mokra, Krogulcza Sucha, Wałsnów, Dobrut, Guzów Kolonia. Miejscowość gminna Orońsko stanowi ośrodek kulturotwórczy o znaczeniu regionalnym i krajowym oraz ośrodek lokalny z polityką rozwoju funkcji obsługi ludności i rozwoju rolnictwa.

Kształt gminy jest regularny, przecięty 9 kilometrowym odcinkiem drogi nr 7, po której obu stronach kształtują się miejscowości wzdłuż ciągów komunikacyjnych do niej dochodzących. W układzie strefowym odpowiadającym wiodącym funkcjom terenu wyróżniają się:

- tereny o funkcjach rolniczych w środkowo-zachodniej i północnej części gminy z uwagi na występowanie lepszych kompleksów gruntów ornych,
- terenu systemu przyrodniczego o znaczeniu regionalnym – obejmujące systemy węzłowe związane przede wszystkim z systemami rzecznymi Szabasówki i Oronki, wskazane do zachowania i ochrony rozległych kompleksów roślinności łąkowej, dolin rzecznych i kompleksów leśnych w zachodniej i wschodniej części gminy,
- terenu mieszkaniowo- usługowe – we wszystkich sołectwach gminy lokalizacja budownictwa jednorodzinnego oraz adaptacja istniejących obiektów lub budowa na cle usługowe, usługowo-produkcyjne i obsługi rolnictwa,
- tereny budownictwa wypoczynkowego – rejon Łazisk,
- tereny i obiekty ochrony konserwatorskiej,
- tereny obsługi technicznej dotyczące rozbudowy lub modernizacji infrastruktury.

Obsługę ludności na poziomie lokalnym pełni miejscowość gminna Orońsko, gdzie funkcjonuje administracja samorządowa, instytucje i obiekty użyteczności publicznej: placówki oświaty, służby zdrowia, kultury i sportu oraz inne obiekty i usługi. Obsługę ludności na poziomie ponadlokalnym pełni siedziba powiatu Szydłowiec, a na poziomie krajowym miasto Radom.

Gmina Orońsko jest gminą rolniczą i ten charakter dominuje w jej rozplanowaniu terenu, zabudowie, rodzaju zabytków. Na obszarze gminy Orońsko przeważa zabudowa rozlokowana wzdłuż ciągów komunikacyjnych, za którą znajduje się przestrzeń rolnicza. Większość miejscowości jest rozciągnięta, nie tworzy skupisk, nie ma punktów centralnych. Zasadnicza część miejscowości Orońsko położona jest po zachodniej stronie drogi nr 7 i tu rozrasta się w sieć uliczek. Miejscowość nie ma jednak punktu centralnego – placu, skweru – jej rozkład ulic jest nierównomierny i nieuporządkowany. Przy drodze nr 7 sieć uliczek jest gęstsza, następnie przechodzi w pojedyncze ulice, dość daleko rozrastające się od „centrum". Po stronie wschodniej drogi nr 7 uliczki Orońska tworzą 3 zasadnicze, dość długie ciągi ulic. W miejscowościach przeważa zabudowa jednorodzinna oraz zabudowania rolnicze, zagrodowe – funkcja mieszkalno-gospodarcza, produkcyjna – należąca do prywatnych właścicieli. W Orońsku dominantę w krajobrazie stanowią wielkopowierzchniowe stawy w północno-zachodniej części. W miejscowości gminnej i Łaziskach zabudowę uzupełniają budynki użyteczności publicznej, niewielkie zakłady oraz zabytkowe obiekty XIX wiecznych dworów wraz z terenami parków i zabudowań gospodarczych. Zabudowa gminy pochodzi głównie z okresu powojennego – lata 1945-1970 oraz lata 90-te i współczesna.

Stan obecny zagospodarowania przestrzeni na terenie gminy powinien mieć znaczący wpływ na jakość i kształt nowego zagospodarowania. Uwarunkowania lokalizacji nowych inwestycji powinny zawierać zasady m.in.: estetycznego kontynuowania zabudowy, ochrony gleb czy ciągów ekologicznych (korytarze ekologiczne rzek), uwarunkowań technicznych

oraz brać pod uwagę zarówno istniejącej zabudowy mieszkaniowej, jak i obiektów zabytkowych. Zespoły dworsko-parkowe w Orońsku i Łaziskach tworzą wyodrębnione z charakteru wsi obszary.

Przeciętna wielkość jednego mieszkania wynosi ok. 80,8 m^2, co daje na 1 osobę 21,3 m^2. Mieszkania są zaopatrzone w wodę (ok. 82% ogółu), łazienkę (66%), centralne ogrzewanie (62%). Sieć wodociągowa w gminie wynosi 94 km, kanalizacyjna 0,7 km w miejscowości Łaziska, w gospodarstwach funkcjonują pojemniki bezodpływowe na ścieki płynne. Na terenie gminy nie ma dostępu do sieci gazowej, mieszkańcy korzystają z gazu w butlach. Większość mieszkań i budynków opalana jest paliwami stałymi w indywidualnych kotłowniach, funkcjonuje również kilka lokalnych kotłowni zaopatrujących w ciepło obiekty użyteczności publicznej.

Elementem kulturowego krajobrazu gminy są miejsca kultu religijnego. W gminie znajduje sie tylko jeden współczesny kościół oraz 2 kaplice, a także jeden cmentarz grzebalny. Częstym motywem w krajobrazie gminy są kapliczki i krzyże przydrożne. Najczęściej występujące kapliczki to krzyże kamienne ustawione na postumencie schodkowym kamiennym o prostej formie, figurki z Matką Boską lub figury św. Jana Nepomucena. Krzyże są wykonane z drewna lub metalu, często ogrodzone, ustawione na rozdrożach lub przy ścianie lasu. Wartość historyczną czy symboliczną mają miejsca pamięci narodowej związane z martyrologią narodu polskiego w czasie II wojny światowej. Są to ważne obiekty dla wzmacniania tożsamości mieszkańców.

5.2.3. Obiekty zabytkowe nieruchome na terenie gminy

5.2.3.1. Obiekty wpisane do Rejestru Zabytków

Do Centralnego Rejestru Decyzji Konserwatora Zabytków wpisane są cenne zabytki architektoniczne znajdujące się na terenie gminy Orońsko:

1. Chronów – park, nr rej. 738 z 20.12.1957 r., właściciel prywatny,
2. Łaziska – zespół pałacowy (dworski) folwarczny, nr rej. 109/A/81 z 06.04.1981 r. i z 21.12.1997 r., właściciel prywatny,
   - pałac,
   - park,
   - folwark: spichlerz, stajnia, 2 stodoły, 2 obory, dom.
3. Orońsko, kapliczka z XVI wieku, nr rej. 47 z 29.09.1947 r.,
4. Orońsko, zespół pałacowy Józefa Brandta, nr rej. 810/A z 19.11.1958 r., 398/A z 1967 r. i 111/A z 26.06.1981 r., właściciel: Skarb Państwa, użytkownik: Centrum Rzeźby Polskiej,
   - pałac,
   - park,
   - kaplica,
   - folwark: oficyna, stajnia, stodoła, wozownia, kuźnia, spichlerz,
5. Orońsko, dróżniczówka, nr rej. 399/A z 03.04.1989, właściciel: Wojewódzki Zarząd Dróg Publicznych, siedziba – Kielce.

Obiekty znajdujące się w Centralnym Rejestrze Decyzji Konserwatora Zabytków z terenu gminy Orońsko:

Chronów – Park

Łaziska – zespół pałacowy i folwarczny

Orońsko - zespół pałacowy Józefa Brandta i kapliczka z XVI w w zespole pałacowym

Orońsko – dróżniczówka

Informacje na podstawie wykazu Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie – Delegatura w Radomiu.

Karty poszczególnych obiektów znajdujących się w Rejestrze Zabytków Województwa Mazowieckiego znajdują się w Gminnej Ewidencji Zabytków dla Gminy

Orońsko, która stanowi nieodłączny załącznik i podstawę sporządzenia niniejszego opracowania.

Opis obiektów z terenu gminy Orońsko znajdujących się w Rejestrze Zabytków Województwa Mazowieckiego

Chronów – park. W chwili obecnej teren zaniedbany, przechodzący w las. Zachowały się fragmenty bramy wjazdowej oraz fragmenty podpiwniczeń budynków.

Łaziska – zespół pałacowy i folwarczny. W zespole znajduje się pałac XIX wieczny w otoczeniu parku oraz zespół budynków folwarcznych w południowo-zachodniej części. Pałac jest w prostej formie piętrowego budynku na planie prostokąta, kryty dachem czterospadowym. Część środkowa frontu wysunięta przed lico w formie kolumn przez obie kondygnacje i trójkątnego dachu, na ścianach bocznych część środkowa zaznaczona i wyróżniona trójkątnym naczółkiem.

Droga wjazdowa do zespołu dzieli obiekt na dwie części – rezydencjalna i folwarczną. Park ma powierzchnię ok. 6,5 ha, jest zwarty, znajduje się w nim liczny starodrzew oraz 24 arowy staw, w części folwarcznej liczne zabudowania gospodarskie: stodoły, spichlerz, magazyn, chlewnie, obory oraz budynkami pracowników np. ochmistrzówką.

Orońsko - zespół pałacowy. W skład XIX-wiecznego zespołu wchodzą pałac, oranżeria, kaplica, oficyna, spichlerz, wozownia, stajnia oraz ponad 13 hektarowy park.

Pałac w obecnej formie zaprojektowany przez Franciszka Marię Lanci'ego. Do parterowego, częściowo podpiwniczonego korpusu głównego dobudowano stopniowo kolejne ryzality, piętro i dwie czteroboczne wieże. W ściany wmontowano dwa rodzaje okien: dwuskrzydłowe, ujęte profilowaną opaska kamienną i gzymsem i okna reprezentacyjne typu porte-fenetre sięgające do poziomu podłogi, obramowane pilastrami i zwieńczone arkadowo. Wejście główne do pałacu na formie przesklepionej niszy z konchowym, kasetonowym podniebieniem, flankowana para kolumn. Na szczytach kolumn umieszczone figury alegoryczne ze snopem zboża i kwiatowym wieńcem, drzwi ujęte pilastrami wieńczy nadproże z herbem własnym Christianich. Pozostałe detale architektoniczne- rzeźbiarskie to grupa sześciu popiersi postaci mitologicznych. Od strony wschodniej znajduje się zbudowany przez Brandta taras z wyjściem ogrodowym z parą kariatyd. W czasach Brandta od strony zachodniej dobudowany ośmioboczny ryzalit z gankiem wejściowym i schodkami, poddasze i czworoboczną wieżę zachodnią. Pomieszczenia pałacu umieszczone są dwutraktowo (trakt północny i południowy) w układzie amfiladowym.

Oranżeria zaprojektowana przez Schoppe'go, wybudowana w roku 1869, kiedyś posiadała system grzewczy pozwalający na uprawę egzotycznych roślin oraz pawilon malarski. Oranżeria składa się z ośmiobocznego budynku centralnego oraz dwóch pawilonów oszklonych zakończonych ścianami murowanymi z półokrągłym wejściem i tympanonem. Do pawilonu głównego wiodą schodki. Otwory okiennie i drzwiowe zakończone są półkoliście, obwiedzione opaską, całość nakryta wysokim dachem. Obecnie przestrzeń wystawiennicza.

Oficyna to nieduży budynek wzniesiony na planie prostokąta z centralnym przedsionkiem. Część budynku wyróżnia się rozczłonkowaną neogotycką elewacją z rozetą. Obecnie mieści się tu administracja CRP oraz siedziba Towarzystwa Przyjaciół Rzeźby.

Spichlerz powstał prawdopodobnie w latach 60. XIX wieku. Jest to wysoki, prosty, wzniesiony na planie prostokąta gmach z wejściem od strony południa, kiedyś z podjazdem, obecnie z tarasem i szerokimi schodami. Kryty dwuspadowo. W chwili obecnej mieści się w nim Dom Rzeźbiarza dostosowany do funkcji hotelowej dzięki adaptacjom Zbigniewa Maleszewskiego.

Wozownia powstała w 1905 roku z kamienia łamanego wzmocnionego płaskimi lizenami rozmieszczonymi w regularnych odstępach na elewacjach. Budynek na planie wydłużonego prostokąta, kryty dachem dwuspadowym. Na froncie dwie pary podwójnych wrót, oraz mniejszych, gdzie mieściły się warsztat, kuchnia i pomieszczenia gospodarcze. Obecnie częściowo pomieszczenia administracyjnie i galeria „Wozownia".

Stajnia to budynek na planie prostokąta, kryty dachem naczółkowym, wewnątrz znajdowały się boksy połączone wspólnym traktem południowym oraz psiarnia. Obecnie znajdują się w niej 6 pracowni rzeźbiarskich z aneksami mieszkalnymi.

Kuźnia położna przy wieździe do zespołu, wzniesiona ok. 1900 roku. Bryła kwadratowa z szeroką arkadą podcieniową, wybudowana z kamienia łamanego. Wewnątrz tradycyjne palenisko. Pełni nadal funkcję zgodną z pierwotnym przeznaczeniem.

Park pierwotnie planowany jako romantyczny park angielski z bogatym systemem wodnym. Znajduje się w nim cenny starodrzew, przede wszystkim aleja lipowa, grabowa i kasztanowa, grupa wiązów. Malowniczo wkomponowane są w park dwa stawy: Staw Kaskada i Staw Rolina oraz cieki wodne z oczkami energetyzującymi układ nerwowy, pokarmowy, moczowy, oddechowy i ogólnie wzmacniające. Wśród zieleni rozmieszczone są rzeźby historyczne oraz współczesne, w plenerze odbywają się również imprezy cykliczne.

Orońsko – kapliczka w zespole pałacowym. Kapliczka wybudowna w roku 1841 i do roku 1978 pełniła rolę kościoła. Zbudowna na planie prostokąta z stylu klasycystycznym z doryckim portykiem kolumnowym wysuniętym przed ściane i opartym na trójstopniowej podstawie. W panonie ryt Oka okatrzności z napisem „OMNIA VIDIT" (wszystko widzi). W kaplicy znajduje się nawa i maleńska zakrystia oraz obraz Alfreda Scouppego Matki Boskiej z Dzieciątkiem, medaliony i epitafia oraz tablice pamiątkowe.

Orońsko – dróżniczówka. Dróżniczówka postawiona po wybudowaniu traktu krakowskiego dla obsługi ruchu i utrzymania traktu. Budynek na planie wydłużonego prostokąta, murowany, kryty wysokim dachem czterospadowym, obecnie nieużytkowany, zaniedbany.

5.2.3.2. Obiekty znajdujące się w Ewidencji Zabytków

Na kartach adresowych Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków znajdują się obiekty z terenu gminy Orońsko. Karty adresowe były wykonywane głównie w drugiej połowie lat 70-tych i pierwszej połowie lat 80-tych XX-ego wieku. Stan wielu znajdujących się na nich obiektów już wtedy często był nienajlepszy, zwłaszcza, że większość obiektów to domy mieszkalne lub zabudowa gospodarcza.

Podczas badań terenowych przeprowadzonych przed opracowaniem niniejszego programu zweryfikowano dotychczasową ewidencję zabytków. Punktem wyjścia było sprawdzenie w terenie ponad 260 obiektów. Po prospekcji stwierdzono:

- w ewidencji gminnej znajduje się 5 obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego. Są to: zespoły płacowo-parkowe w Orońsku i Łaziskach oraz dróżniczówka w Orońsku i park w Chronowie,
- z ewidencji istniała potrzeba wykreślenia obiektów – głównie domów mieszkalnych oraz zabudowy gospodarczej – które nie istnieją, zostały gruntownie odnowione, a przy tym utraciły charakter zabytkowy,
- do obecnej ewidencji dopisano 12 obiektów, które nie ujęty były w poprzednim spisie, a są obiektami o wyjątkowych walorach artystycznych i kulturowych i zasługują na ochronę. Są to: kapliczki w miejscowościach

Chronówek, Chronów Kolonia, Łaziska, Tomaszów i Zaborowie, oraz obiekty znajdujące się w Orońsku: oficyna należąca do zespołu palcowo-parkowego, dawny młyn, dawny zajazd oraz cmentarz.

Pełna ewidencja zabytków nieruchomych na terenie gminy Orońsko:

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Uwagi
1.	Bąków	Krzyż drewniany	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
2.	Bąków	Dwór drewniany	2 ćw. XX w.	
3.	Bąków	Park	2 ćw. XX w.	
4.	Bąków 4	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
5.	Bąków 4	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
6.	Bąków 5	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Utracił charakter zabytkowy
7.	Bąków 46	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Odnowiony
8.	Bąków 50	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
9.	Chałupki Łaziskie 1	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
10.	Chałupki Łaziskie 2	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Odnowiony
11.	Chałupki Łaziskie 15	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
12.	Chronów 1	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
13.	Chronów 3	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Odnowiony
14.	Chronów 4	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
15.	Chronów 6	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
16.	Chronów 12	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Odnowiony
17.	Chronów 14	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
18.	Chronów 17	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
19.	Chronów 23	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
20.	Chronów 25	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
21.	Chronów 28	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
22.	Chronów 36	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
23.	Chronów 42	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
24.	Chronów	Park	2 ćw. XX w.	Rej. 738 z 20.12.1957
25.	Chronówek	Kapliczka przydrożna	XIX/XX w.	Obiekt dopisany do ewidencji
26.	Chronówek	Krzyż drewniany		Nie istnieje
27.	Chronówek	Dwór murowany	2 ćw. XX w.	Spalony 20.08.2009.
28.	Chronówek	Park	Poł. XIX w.	
29.	Chronówek 9	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Ruina, nie ma charakteru zabytkowego
30.	Chronówek 9	Dom mieszkalny murowany	2 ćw. XX w.	Odnowiony
31.	Chronówek 10	Dom mieszkalny murowany	2 ćw. XX w.	Odnowiony
32.	Chronówek 11	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Utracił charakter zabytkowy
33.	Chronówek 20	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Utracił charakter zabytkowy
34.	Chronówek 20	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego

35.	Chronów Kolonia	Kapliczka murowana	1897	Obiekt dopisany do ewidencji
36.	Chronów Kolonia	Kapliczka murowana	1929	
37.	Chronów Kolonia	Kapliczka murowana	XVIII/XIX w.	Obiekt dopisany do ewidencji
38.	Chronów Kolonia	Krzyż drewniany	1939	Nie istnieje
39.	Chronów Kolonia 23	Dom mieszkalny drewniany	1943	Utracił charakter zabytkowy
40.	Chronów Kolonia 24	Dom mieszkalny drewniany	1882	Nie istnieje
41.	Chronów Kolonia 28	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Odnowiony
42.	Chronów Kolonia 42	Dom mieszkalny drewniany	1927	Utracił charakter zabytkowy
43.	Chronów Kolonia 43	Dom mieszkalny drewniany	1919	
44.	Chronów Kolonia 44	Dom mieszkalny drewniany	1926	
45.	Chronów Kolonia 45	Dom mieszkalny drewniany	1930	Utracił charakter zabytkowy
46.	Chronów Kolonia 51	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Odnowiony
47.	Chronów Kolonia 51	Obora murowana	1918	Nie istnieje
48.	Chronów Kolonia 54	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
49.	Chronów Kolonia 55	Dom mieszkalny drewniany	4 ćw. XIX w.	Utracił charakter zabytkowy
50.	Chronów Kolonia 67	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
51.	Chronów Kolonia 74	Obora murowana	1922	Nie ma charakteru zabytkowego
52.	Chronów Kolonia 74	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Utracił charakter zabytkowy
53.	Chronów Kolonia 75	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Utracił charakter zabytkowy
54.	Chronów Kolonia 75	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
55.	Ciepła	Krzyż drewniany	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
56.	Ciepła	Krzyż metalowy	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
57.	Ciepła	Figurka NMP	1917	
58.	Ciepła 4	Dom mieszkalny drewniany	1932	Nie istnieje
59.	Ciepła 5	Dom mieszkalny drewniany	1942	
60.	Ciepła 6	Dom mieszkalny drewniany	1930	
61.	Ciepła 6	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
62.	Ciepła 6	Stodoła drewniana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
63.	Ciepła 7	Dom mieszkalny drewniany	1923	Odnowiony
64.	Ciepła 8	Dom mieszkalny drewniany	1924	
65.	Ciepła 9	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
66.	Ciepła 9	Obora murowana	1942	Nie istnieje
67.	Ciepła 10	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
68.	Ciepła 10	Stodoła drewniana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
69.	Ciepła 11	Obora murowana	1923	
70.	Ciepła 16	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
71.	Ciepła 17	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
72.	Ciepła 18	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
73.	Ciepła 21	Dom mieszkalny drewniany	1 ćw. XX	
74.	Ciepła 21	Obora murowana	2 ćw. XX w.	
75.	Ciepła 22	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	

76.	Ciepła 22	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
77.	Ciepła 25	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
78.	Ciepła 29	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
79.	Ciepła 37	Stodoła drewniana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
80.	Ciepła 38	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
81.	Ciepła 39	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Odnowiony
82.	Ciepła 39	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
83.	Ciepła 41	Dom mieszkalny drewniany	1 ćw. XX w.	
84.	Ciepła 41	Stodoła drewniana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
85.	Ciepła 42	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Odnowiony
86.	Ciepła 43	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
87.	Ciepła 44	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Odnowiony
88.	Ciepła 45	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Utracił zabytkowy charakter
89.	Ciepła 45	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
90.	Ciepła 45	Obora murowana	1 ćw. XX w.	Nie istnieje
91.	Ciepła 46	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Utracił zabytkowy charakter
92.	Ciepła 46	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
93.	Ciepła 46	Obora murowana	1918	
94.	Ciepła 46	Piwnica	1 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
95.	Ciepła 53	Stodoła drewniana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
96.	Dobrut	Kapliczka z figura św. Jana murowana	2 ćw. XX w.	
97.	Dobrut	Krzyż przydrożny drewniany	1937	Nie ma charakteru zabytkowego
98.	Dobrut	Krzyż przydrożny murowany	1923	
99.	Dobrut 7	Stodoła drewniana	1943	Nie istnieje
100.	Dobrut 7	Obora murowana	2 ćw. XX w.	
101.	Dobrut 7	Piwnica murowana	1943	
102.	Dobrut 8	Dom mieszkalny drewniany	1943	Utracił zabytkowy charakter
103.	Dobrut 12	Dom mieszkalny drewniany	1943	
104.	Dobrut 13	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
105.	Dobrut 15	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
106.	Dobrut 16	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
107.	Dobrut 16	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
108.	Dobrut 16	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
109.	Dobrut 17	Dom mieszkalny drewniany	1944	
110.	Dobrut 17	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
111.	Dobrut 19	Dom mieszkalny drewniany	1925	Utracił zabytkowy charakter
112.	Dobrut 19	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
113.	Dobrut 21	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
114.	Dobrut 24	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	

115.	Dobrut 24	Obora murowana	2 ćw. XX w.	
116.	Dobrut 33	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
117.	Dobrut 47	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
118.	Dobrut 50	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
119.	Dobrut 50	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
120.	Dobrut 61	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
121.	Dobrut 64	Dom mieszkalny drewniany	1944	
122.	Dobrut 64	Obora murowana	1943	
123.	Dobrut 74	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
124.	Dobrut 74	Obora murowana	1943	Nie ma charakteru zabytkowego
125.	Gozdków 4	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
126.	Gozdków 4	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
127.	Gozdków 6	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
128.	Gozdków 7	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
129.	Gozdków 8	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
130.	Gozdków 11	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
131.	Gozdków 12	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
132.	Guzów	Krzyż murowany		Nie istnieje
133.	Guzów	Krzyż murowany	1910	
134.	Guzów 2	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
135.	Guzów 6	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Utracił zabytkowy charakter
136.	Guzów 6	Obora murowana	2 ćw. XX w.	
137.	Guzów 7	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
138.	Guzów 8	Obora murowana	2 ćw. XX w.	
139.	Guzów 14	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
140.	Guzów 17	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Utracił zabytkowy charakter
141.	Guzów 19	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
142.	Guzów 19	Obora murowana	1940	Nie istnieje
143.	Guzów 24	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
144.	Guzów 25	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
145.	Guzów 26	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
146.	Guzów 26	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
147.	Guzów 33	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
148.	Guzów 33	Obora murowana	1939	Nie istnieje
149.	Guzów 33	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
150.	Guzów 33	Studnia murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
151.	Guzów 35	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
152.	Guzów 36	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
153.	Guzów 36	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
154.	Guzów 40	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
155.	Guzów 40	Studnia	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
156.	Guzów 41	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
157.	Guzów 42	Dom mieszkalny murowany	2 ćw. XX w.	Odnowiony
158.	Guzów 42	Stodoła drewniana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego

159.	Guzów 66	Obora murowana	1921	Nie ma charakteru zabytkowego
160.	Guzów 67	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
161.	Guzów 69	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
162.	Guzów Kolonia 5	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
163.	Guzów Kolonia 6	Dom mieszkalny murowany	2 ćw. XX w.	Utracił zabytkowy charakter
164.	Guzów Kolonia 8	Dom mieszkalny drewniany	1940	Utracił zabytkowy charakter
165.	Guzów Kolonia 15	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Utracił zabytkowy charakter
166.	Guzów Kolonia 15	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
167.	Guzów Kolonia 17	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
168.	Guzów Kolonia 17	Obora murowana	2 ćw. XX w.	
169.	Helenów	Krzyż murowany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
170.	Helenów 1	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Odnowiony
171.	Helenów 4	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
172.	Helenów 6	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Utracił zabytkowy charakter
173.	Helenów 6	Stodoła drewniana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
174.	Helenów 9a	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
175.	Helenów 9a	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
176.	Helenów 23	Dom mieszkalny murowany	1938	Nie ma charakteru zabytkowego
177.	Helenów 25	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
178.	Helenów 30	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
179.	Krogulcza Mokra	Cmentarz	1983	
180.	Krogulcza Mokra	Kapliczka św. Jana	2 ćw. XX w.	
181.	Krogulcza Mokra	Krzyż metalowy	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
182.	Krogulcza Mokra 4	Kapliczka murowana	I ćw. XX w.	
183.	Krogulcza Mokra 6	Dom mieszkalny drewniany	1932	
184.	Krogulcza Mokra 12	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
185.	Krogulcza Mokra 14	Dom mieszkalny drewniany	1940	
186.	Krogulcza Mokra 14	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
187.	Krogulcza Mokra 15	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Utracił zabytkowy charakter
188.	Krogulcza Mokra 16	Dom mieszkalny drewniany	1929	
189.	Krogulcza Mokra 17	Dom mieszkalny drewniany	1930	Odnowiony
190.	Krogulcza Sucha	Stodoła drewniana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
191.	Krogulcza Sucha	Figurka	1920	Nie istnieje
192.	Krogulcza Sucha	Kapliczka Matki Boskiej murowana	1920	
193.	Krogulcza Sucha	Krzyż metalowy	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
194.	Krogulcza Sucha 8	Obora murowana	1926	Nie ma charakteru zabytkowego
195.	Krogulcza Sucha 11	Dom mieszkalny drewniany	1939	Odnowiony

196.	Krogulcza Sucha 25	Obora murowana		Nie ma charakteru zabytkowego
197.	Krogulcza Sucha 33	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
198.	Krogulcza Sucha 48	Dom mieszkalny drewniany	1941	Utracił zabytkowy charakter
199.	Łaziska	Kapliczka murowana św. Jana Nepomucena	1934	
200.	Łaziska	Kapliczka przydrożna	1935	
201.	Łaziska	Figurka murowana	2 ćw. XX w.	Obiekt dopisany do ewidencji
202.	Łaziska	Pałac	1920	Rej. 109/A/81 z 06.04.1981 i z 21.12.1997 r.
203.	Łaziska	Park	1 ćw. XX w.	Rej. 109/A/81 z 06.04.1981 i z 21.12.1997 r.
204.	Łaziska	Magazyn	1 ćw. XX w.	
205.	Łaziska	Piwnica	I ćw. XX w.	Nie istnieje
206.	Łaziska	Kuźnia murowana	I ćw. XX w.	Nie istnieje
207.	Łaziska	Spichlerz murowany	I ćw. XX w.	Rej. 109/A/81 z 06.04.1981 i z 21.12.1997 r.
208.	Łaziska	Stodoła murowana	I ćw. XX w.	Nie istnieje
209.	Łaziska	Stajnia murowana	I ćw. XX w.	Rej. 109/A/81 z 06.04.1981 i z 21.12.1997 r.
210.	Łaziska	Stajnia murowana	I ćw. XX w.	Rej. 109/A/81 z 06.04.1981 i z 21.12.1997 r.
211.	Łaziska	Ochmistrzówka murowana	I ćw. XX w.	Rej. 109/A/81 z 06.04.1981 i z 21.12.1997 r.
212.	Łaziska	Chlewnia murowana	I ćw. XX w.	
213.	Łaziska	Obora murowana	I ćw. XX w.	Rej. 109/A/81 z 06.04.1981 i z 21.12.1997 r.
214.	Łaziska	Obora murowana	I ćw. XX w.	Rej. 109/A/81 z 06.04.1981 i z 21.12.1997 r.
215.	Łaziska	Budynek gospodarczy podworski	1920	
216.	Łaziska 4	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
217.	Łaziska 11	Stodoła drewniana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
218.	Łaziska 15	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
219.	Łaziska 20	Obora murowana	1 ćw. XX w.	Nie istnieje
220.	Łaziska 21	Dom mieszkalny drewniany	1923	
221.	Łaziska 22	Dom mieszkalny drewniany	1938	Nie istnieje
222.	Łaziska 24	Dom mieszkalny drewniany	1887	
223.	Łaziska 27	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
224.	Łaziska 27	Dom mieszkalny drewniany	1924	
225.	Orońsko	Cmentarz parafialny	2 ćw. XX w.	Obiekt dopisany do ewidencji
226.	Orońsko	Krzyż murowany	2 ćw. XX w.	

227.	Orońsko, ul. Starowiejska	Kapliczka murowana	2 ćw. XX w.	
228.	Orońsko ul. Topolowa 1	Kapliczka	1841	Rej. 47 z 29.09.1947
229.	Orońsko ul. Topolowa 1	Pałac murowany	1860	Rej. 111/A z 26.06.1981 r.
230.	Orońsko ul. Topolowa 1	Park	1860	Rej. 810/A z 19.11.1958, 398/A. 1967 i 111/A z 26.06.1981 r.
231.	Orońsko ul. Topolowa 1	Dawna oranżeria murowana	1860	Rej. 111/A z 26.06.1981 r.
232.	Orońsko ul. Topolowa 1	Dawny budynek gospodarczy murowany – wozownia	1860	
233.	Orońsko ul. Topolowa 1	Dawna kuchnia murowana	1860	Nie istnieje
234.	Orońsko ul. Topolowa 1	Oficyna	1860	Obiekt dopisany do ewidencji
235.	Orońsko ul. Topolowa 1	Dawny spichlerz murowany	1860	Rej. 111/A z 26.06.1981 r.
236.	Orońsko ul. Topolowa 1	Dawna latryna malowana	2 ćw. XX w.	
237.	Orońsko ul. Topolowa 1	Dawna kuźnia murowana	1905	Rej. 111/A z 26.06.1981 r.
238.	Orońsko ul. Topolowa 1	Dawna stajania murowana	1905	Rej. 111/A z 26.06.1981 r.
239.	Orońsko ul. Radomska	Dróżniczówka	1840	Rej. 399/A z 03.04.1989
240.	Orońsko, ul. Radomska	Budynek młyna	lata 20-te XX w.	Obiekt dopisany do ewidencji
241.	Orońsko, ul. Rzeczna 30	Dom mieszkalny drewniany	1925	Odnowiony
242.	Orońsko, ul. Rzeczna 32	Dom mieszkalny murowany	1932	Nie istnieje
243.	Orońsko, ul. Brandta 1	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
244.	Orońsko, ul. Brandta 1	Obora murowana	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
245.	Orońsko, ul. Brandta 6	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
246.	Orońsko, ul. Brandta 12	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
247.	Orońsko, ul. Starowiejska 1	Dawny zajazd	lata 30-te XX w.	Obiekt dopisany do ewidencji
248.	Orońsko, ul. Starowiejska 10	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
249.	Orońsko, ul. Starowiejska 16	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
250.	Orońsko, ul. Starowiejska 20	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	Nie istnieje
251.	Orońsko, ul. Starowiejska 27	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	

252.	Orońsko, ul. Starowiejska 50	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
253.	Orońsko, ul. Starowiejska 55	Dom mieszkalny drewniany	2 ćw. XX w.	
254.	Śniadków	Krzyż drewniany	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
255.	Śniadków	Krzyż drewniany	2 ćw. XX w.	Nie ma charakteru zabytkowego
256.	Śniadków	Krzyż przydrożny murowany	1913	
257.	Tomaszów	Kaplica murowana	2 ćw. XX w.	Obiekt dopisany do ewidencji
258.	Tomaszów	Krzyż murowany	2 ćw. XX w.	Obiekt dopisany do ewidencji
259.	Zaborowie	Kapliczka św. Jana Nepomucena	1932	Obiekt dopisany do ewidencji
260.	Zaborowie	Krzyż murowany	2 ćw. XX w.	Obiekt dopisany do ewidencji

Powyższy wykaz stanowi zapis architektonicznego krajobrazu gminy Orońsko, który powinien być wzięty pod uwagę przy definiowaniu aktualnego charakteru zabudowy.

„Gminna Ewidencja Zabytków dla Gminy Orońsko" stanowi nieodłączny załącznik - Załącznik nr 1 - niniejszego opracowania.

W stosunku do kilku zespołów obiektów i obiektów ustanowiono strefy ochrony konserwatorskiej. Dotyczą one:

- zespołu pałacowo-parkowego w Orońsku:
  - układ parku w granicach obecnego założenia,
  - ochrony architektonicznej: pałac, zabudowa folwarczna, kaplica,
  - ochrony ekologicznej – 50 m od granic parku,
  - ochrony ekspozycji widokowej – strefa 600 m w kierunku zachodnim (stawy),
- zespołu dworsko-parkowego w Łaziskach:
  - układ parku w granicach obecnego założenia,
  - ochrony architektonicznej: dwór z układem folwarcznym,
  - ochrony ekologicznej – 100 m od granic parku,
  - ochrony ekspozycji widokowej – strefa 500 m w kierunku północno-wschodnim, północnym, północno-zachodnim,
- zespół dworski z parkiem w Chronowie – ochrona ekologiczna i ochrona kompozycji widokowej – 100 m od granic parku,
- karczma w Orońsku – 50 m od obiektu,
- kapliczki, krzyże, figury przydrożne – 30 m od obiektu,
- miejsca pamięci narodowej – 50 m od obiektu,
- cmentarz w Krogulczy Mokrej – 100 m od granic obiektu.

5.2.4. Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową".

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty, niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto, prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.).

Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku lub z obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków nieruchomych nie wpisuje się obiektów znajdujących się w inwentarzu muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

5.2.4.1. Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku

W Orońsku znajduje się największy w Polsce ośrodek pracy twórczej rzeźbiarzy oraz unikatowe muzeum rzeźby współczesnej. Centrum Rzeźby Polskiej (CRP) zostało utworzone na terenach dawnego pałacu i parku należącego do malarza batalisty Józefa Brandta. Przez wiele lat powojennych teren (pałac i park) nie był użytkowany właściwe. Mimo, że teren został wpisany do rejestru zabytków niszczał, mieściło się tu Państwowe Gospodarstwo Rybackie. W 1965 roku urządzono pierwszą ekspozycję prac plenerowych, wykonanych podczas I spotkań rzeźbiarskich – zapoczątkowało to powstanie Centrum. W roku 1969 otwarto dla artystów pracownie rzeźbiarskie w odbudowanej stajni, pod administracją Towarzystwa Przyjaciół Rzeźby oraz Zarządu Głównego Związku Polskich Artystów Plastyków – w ten sposób powstał Ośrodek Pracy Twórczej. Od 1981 roku Centrum Rzeźby Polskiej funkcjonuje jako placówka rządowa utworzona przez ówczesne Ministerstwo Kultury i Sztuki, a obecnie jest jednostką organizacyjną Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W tym czasie przeprowadzone zostały w zespole gruntowne remonty budynków: pałacu, kaplicy, spichlerza i wozowni oraz renowacja drzewostanu i cieków wodnych, a także wzniesienie powtórne oranżerii. W 1992 r. oddano do użytku Muzeum Rzeźby Współczesnej – nowy gmach z dużą salą ekspozycyjną, magazynem kolekcji rzeźby oraz z pracowniami merytorycznymi.

Ponadlokalna funkcja kulturowa Orońska oparta jest na stupięćdziesięcioletnich tradycjach artystycznych i kulturalnych, zapoczątkowanych założeniem przez Józefa Brandta „Wolnej Akademii Orońska" i goszczeniem w swoje posiadłości takich artystów jak: Juliusz Kossak, bracia Gierymscy, Władysław Szerner i wielu innych.

W chwili obecnej w ramach Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku działają:

- Ośrodek Pracy Twórczej Rzeźbiarzy – organizuje plenery akademickie i warsztaty artystyczne, dysponuje 6 pracowniami z aneksami mieszkalnymi oraz placem rzeźbiarskim i pracowniami specjalistycznymi (pracownia obróbki metalu, gisernia, pracownia ceramiczna i stolarska),
- Muzeum Rzeźby Współczesnej – organizuje wystawy sztuki współczesnej, gromadzi i opracowuje zbiory rzeźby polskiej i obcej,
- Dział Edukacji – organizuje lekcje muzealne, pobyty i warsztaty edukacyjne, programy integracyjne, festyny tematyczne,
- Dział Wydawniczy – publikuje wydawnictwa ciągle (kwartalnik rzeźby „Orońsko", rocznik „Rzeźba Polska", „Seminaria Orońskie"), zwarte (katalogi wystaw, monografie) prowadzi usługi graficzne.

W części dawnego pałacu Józefa Brandta prowadzona jest stałą ekspozycja wnętrz dworskich XIX wiecznych oraz przedmiotów użytku domowego, a także dzieł Brandta oraz jego przyjaciół.

W Muzeum Rzeźby Współczesnej oraz galeriach: „Oranżeria", „Kaplica", „Wozownia" i na terenie parku odbywa się rocznie kilkanaście ekspozycji. Zespół kuratorski CRP wyznaczył cztery główne nurty wystawiennicze:

- prezentacje indywidualne artystów rzeźbiarzy – twórców wybitnych (wystawy retrospektywne) oraz młodych debiutantów polskich i zagranicznych,
- poświęcony zagadnieniom przekrojowym rzeźby współczesnej,
- sztuka najmłodszego pokolenia artystów – organizacja cyklu Triennale Młodych, plenerów i warsztatów,
- prezentowanie kolekcji, której zasadniczy trzon stanowią przykłady rzeźby polskiej z 2 połowy XX wieku.

Działalność Centrum obejmuje m.in. plenery z udziałem artystów krajowych i zagranicznych, galerię rzeźby. Specjalistyczne pracownie techniczne pomagają realizować projekty zarówno kameralne jak i monumentalne. Kadra techniczna oferuje usługi z zakresu obróbki metalu, drewna, kamienia, usługi odlewnicze. Do dyspozycji artystów oddano pracownie (w tym pracownię ceramiczną) oraz plac rzeźbiarski ze sztucznym oświetleniem, stanowiskami odbioru energii elektrycznej, sprężonego powietrza i wody.

CRP tworzy własną kolekcję artystyczną. Kolekcja historyczna eksponowana jest w postaci ekspozycji we wnętrzach pałacu Brandta oraz rzeźb w plenerze. Równolegle powstaje kolekcja sztuki współczesnej wielu znakomitych artystów.

Centrum prowadzi również dokumentację w formie katalogu naukowego (również w wersji elektronicznej) działalności polskich artystów tworzących w kraju i za granicą.

5.2.4.2. Zabytki w zbiorach muzealnych lub stanowiące wyposażenie obiektów

Na terenie gminy Orońsko jedynym ośrodkiem, w którym prowadzi się działalność muzealną jest Centrum Rzeźby Polskiej, które prowadzi ekspozycje XIX-wiecznych wnętrz dworskich w pałacu Brandta oraz kolekcję rzeźby współczesnej polskiej i obcej w Muzeum Rzeźby Współczesnej.

Na wyposażenie pałacu Józefa Branta składają się:

- meble z: hallu wejściowego (krzesła i kryształowe, biedermeierowskie lustro, płaskorzeźbiona skrzynia), gabinetu (sekretera, szafka biblioteczna, komplet mebli czereśniowych, trzyszufladowa komoda, stolik, zegar szafkowy), salonu (fortepian marki Bosendorfer, komplet XIX-wiecznych mebli simmlerowskich, pokryty zielonym suknem stolik, kątowa szafka-serwantka, dwa ekspozycyjne stoliki, XVIII-wieczna komoda), buduaru (lekkie meble neorokokowe, eklektyczna

serwantka, żardiniera, stolik na przybory do szycia), sypialni kobiecej (orzechowa toaletka, eklektyczne łoże jednoosobowe, komplet mebli neorokokowych z charakterystycznym szezlongiem, naroża witryna i szafka nocna), jadalni (stół-klapak z kompletem biedermeierowskich intarsjowanych krzeseł, kanapa, dwa podobne kredensy, szafka bieliźniarka, stolik pomocniczy i konsola),

- dwa kominki: w buduarze z marmuru kararyjskiego, neoklasyczny w formie, zdobiony ornamentem cekinowym, drugi w jadalni: żeliwny, z bogatą ornamentyką węgarów, nadproża i paleniska,
- elementy wyposażenia i bibeloty: 2 wazony z manufaktury berlińskiej, lampa naftowa, chińska porcelana, brązowe kandelabry, 2 talerze i 2 wazoniki miśnieńskie, parawan kominkowy, figurka miśnieńska „Dziewczyna z kozami", majolikowe misy włoskie z okresu dwudziestolecia wojennego, mapa Królestwa Polskiego z 1881 r.,
- przedmioty codziennego użytku: cynowy kielich w hollu, komplet do pisania, przycisk od papieru i secesyjny notatnik w cynowej oprawie, ekspozycja w salonie wyrobów XIX-wiecznego rzemiosła, elementy zastawy stołowej (depozyt z Muzeum Gospodarstwa Domowego w Ziębicach),
- obrazy:
  - Józefa Brandta: olejna scena rodzajowa z ok. 1880 r., „Jarmark na Podolu" (ok. 1870), „Kozak i dziewczyna przy studni" (1899), „Kozak na koniu" (1881), „Powrót kwestarza" (1899), karty ze szkicownik Brandta,
  - 2 akwarele Juliusza Kossaka „Kompaniony Kmicica" i „Polowanie na zające",
  - „Portret Amelii Pruszakowej" Franciszka Pfanhausnera,
  - „Wóz na drodze – Apoloniusza Kędzierskiego (ok. 1890 r.),
  - „Ogród klasztorny", „Ruiny zamku w Tenczynie", „Matka Boska z Dzieciątkiem" Alfreda Schouppe'go,
  - w buduarze trzy miniatury malarskie oraz „Portret Amelii Christiani" nieznanego autora,
- rzeźba: „Gladiator" Piusa Welońskiego.

Centrum dysponuje przestrzenią ekspozycyjną w wybudowanym 1992 roku budynku stanowiącym Muzeum Rzeźby Współczesnej oraz w budynkach dawnych, gdzie utworzono galerię – „Kaplica", „Wozownia" i „Oranżeria". Do celów wystawienniczych udostępniono również teren parku dworskiego. Sale wystawowe goszczą kilkanaście prezentacji rocznie, w tym najważniejsze poświęcono historii rzeźby najnowszej oraz retrospektywom wybitnych rzeźbiarzy oraz cyklicznego programu Triennale Młodych.

CRP tworzy własną kolekcję. W zbiorach są prace m.in.: Magdaleny Abakanowicz, Mirosława Bałki, Jana Berdyszaka, Jerzego Beresia, Marka Chlandy, Bronisława Chromego, Barbary Falnader, Wiktora Gajdy, Władysława Hasiora, Marii Jaremy, Jerzego Jarnuszkiewicza, Grzegorza Klamana, Katarzyny Kobro, Edwarda Krasińskiego, Jana Kucza, Zofii Kulik, Konstantego Laszczki, Adama Myjaka, Antoniego Janusza Pastwy, Adama Prockiego, Adolfa Ryszki, Adama Smolany, Franciszka Strynkiewicza, Augusta Zamoyskiego, Barbary Zbrożyny, Gustawa Zemły.

W parku przypałacowym na stałe znajduje się około 100 prac rzeźbiarskich, w tym kilka rzeźb historycznych oraz prace współczesnych artystów.

Rzeźby historyczne na terenie parku to:

- obelisk z 1 połowy XIX w.,
- grupa Janusów – kamienne hermy w głową boga Janusa stanowiące bramę wjazdową na teren parku,
- kapliczka nagrobna rodziny Christianich i Pruszaków z epitafiami,
- grupa figuralna - Walka Heraklesa z Anteuszem, XVIII w.,

- figura św. Jana Nepomucena, XVIII/XIX w.,
- rzeźba upamiętniająca Annę Plenk - figura Matki Bożej z Dzieciątkiem, 1860 r.,
- dzieło Frederica Auguste'a Bartoholdiego „Współczesny Męczennik" – rzeźba jest odlewem z gipsowego oryginału z 1864 r., wykonanym w 2005 r.

Rzeźby współczesne to prace rzeźbiarskie m.in.: Józefa Szajny, Andrzeja Bednarczyka, Wojciecha Fangora, Tasashi'ego Hashiomoto, Antoniego Porczaka, Adama Prockiego, Zbigniewa Maleszewskiego.

Na terenie gminy Orońsko nie funkcjonuje inna, poza Centrum Rzeźby Polskiej, placówka muzealna, izba pamięci czy obiekt o podobnym charakterze. Na terenie powiatu takie placówki znajdują się w Szydłowcu (Muzeum Instrumentów Ludowych) i w Chlewiskach (Muzeum Techniki – Zabytkowa Huta Żelaza).

W gminie Orońsko nie ma obiektów, w których znajdowałyby się pamiątkowe, historyczne elementy wyposażenia czy inne zbytki ruchome

Nie ma informacji czy jakiekolwiek zabytkowe obiekty czy zabytki ruchome z terenu gminy znajdują się w obiektach muzealnych w regionie, czy innych muzeach na terenie Polski, poza obiektami pochodzącymi ze stanowisk archeologicznych. Znaleziska archeologiczne znajdują się głównie w archiwum Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu.

5.2.4.3. Cmentarze, kapliczki, Miejsca Pamięci Narodowej

Ważnymi elementami krajobrazu kultowego gminy są miejsca związane z historią, kulturą, religią i obyczajami mieszkańców regionu.

Na terenie gminy znajduje się tylko jeden cmentarz grzebalny rzymsko-katolicki w Orońsku oraz pamiątkowy cmentarz – zbiorowa mogiła powstańców styczniowych z 1863 r. i pamiątkowa mogiła mieszkańców poległych w latach 1939-45 – w Krogulczy Mokrej. Cmentarz w Krogulczy Mokrej jest wpisany do Gminnej Ewidencji Zabytków. Natomiast cmentarz w Orońsku jest nowym cmentarzem, nie ma na nim zabytkowych nagrobków – w większości pochodzą z XX wieku.

Miejsca Pamięci Narodowej na terenie gminy Orońsko związane są z ruchem narodowo-wyzwoleńczym głównie w czasie powstania styczniowego oraz II wojny światowej.

Pomniki upamiętniające tragiczne wydarzenia i groby poległych znajdują się w miejscowościach: Chałupki Łaziskie, Ciepła, Krogulcza Mokra, Orońsko.

Wykaz Miejsc Pamięci Narodowej w gminie Orońsko:

- Chałupki Łaziskie, obelisk wzniesiony w hołdzie poległym w walce w latach 1939-1945,
- Ciepła, obelisk w hołdzie poległym w walce o niepodległość w latach 1939-1945 i 1945-1956,
- Guzów, pomnik upamiętniający powstanie chłopskie w 1934 r.,
- Krogulcza Mokra, zbiorowa mogiła powstańców styczniowych w 1863 r. oraz pamiątkowa mogiła mieszkańców Krogulczy Mokrej poległych w latach 1939-45,
- Orońsko, pamiątkowa płyta poświęcona poległym w walkach narodowo-wyzwoleńczych w latach 1939-1945.

Wokół pomników ustanowiono strefę ochrony konserwatorskiej wynoszącą 100 m, wokół cmentarza w Krogulczy strefę ochronną 150 m.

Opis Miejsc Pamięci Narodowej w gminie Orońsko wraz z fotografiami stanowi Załącznik 2 do niniejszego opracowania.

Częstym elementem krajobrazu gminy Orońsko są kapliczki i krzyże przydrożne. Najczęściej występują krzyże drewniane dość wysokie (powyżej 3 metrów) lub niższe metalowe ustawione na rozdrożach lub na skraju lasu. Krzyże drewniane znajdują się w miejscowościach: Ciepła, Gozdków, Guzów, 2 krzyże w Krogulczy Suchej i Łaziskach. Krzyże metalowe są w miejscowościach; Ciepła, Chałupki Łaziskie, Dobrut, Gozdków, Guzów Kolonia, Orońsko, Wałsnów. Przeważnie krzyże pochodzą z II połowy XX wieku.

Krzyże w miejscowościach: Ciepła, Wałsnów i Śniadków.

W gminie znajdują się również kapliczki w formie:
- krzyży, zazwyczaj na postumentach schodkowych betonowych, z dekoracyjnymi wnękami na rzeźbę czy obrazek lub z inskrypcją na postumencie (Chronów Kolonia, Gozdków, Tomaszów, Zaborowie),
- figury Maryi na postumencie (Łaziska, Krogulcza Sucha),
- domkowej (daszek na arkadach) z umieszczoną wewnątrz figurą Matki Boskiej (Chronów Kolonia) lub Św. Jana Nepomucena (Łaziska, Dobrut, Krogulcza Mokra, Zaborowie),
- słupowej (Chronów Kolonia),
- małych kapliczek (Tomaszów).

Kapliczki w: Krogulczej Suchej, Tomaszowie i w Łaziskach.

W gminie znajduje się również kilka kapliczek współczesnych (np. w Krogulczy Mokrej), które zostały wykonane w końcu XX wieku i nie mają znacznych wartości artystycznych, historycznych.

Stan zachowania kapliczek jest ogólnie dobry. Wiele z tych obiektów zostało odremontowanych dzięki staraniu i środkom mieszkańców lub staraniom gminy czy sołectwa (niektóre obiekty zostały poddane gruntowemu remontowi i odbudowane w całości).

Porządkowaniem i dekorowaniem krzyży i kapliczek zajmują się najczęściej mieszkańcy poszczególnych miejscowości, częste są przypadki ozdabiania kolorowymi wstęgami lub wieńcami ze sztucznych kwiatów. Często na postumentach umieszczane są różne precjoza, figurki, czy obrazki.

5.2.5. Stanowiska archeologiczne

Zabytkiem archeologicznym jest każdy ślad działalności człowieka znajdujący się w ziemi lub pod wodą, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Można wyróżnić dwa typy zabytków archeologicznych: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości. Z perspektywy nauki i dziedzictwa znacznie ważniejsze są jednak archeologiczne zabytki nieruchome – stanowiska archeologiczne, czyli zespoły obiektów o charakterze kultowym, grobowym, mieszkalnym lub gospodarczym, otaczający je układ warstw glebowych oraz znajdujące się w nich zabytki ruchome.

Dziedzictwo archeologiczne jest nieodnawialne, ponieważ nie da się odtworzyć raz naruszonego układu warstw. Jedynym sposobem ochrony takiego zasobu jest zachowanie miejsc zalegania zabytków w stanie nienaruszonym, tak, aby kolejne pokolenia mogły poznawać swoją przeszłość, stosując coraz bardziej skuteczne a jednocześnie mniej inwazyjne metody badawcze. Dotyczy to także archeologicznych badań wykopaliskowych, które są dopuszczalne tylko na stanowiskach zagrożonych zniszczeniem, np. w wyniku planowanej inwestycji budowlanej. Oczywiście nie jest możliwe zachowanie w ten sposób wszystkich zabytków archeologicznych, pozostawianie stanowisk in situ może dotyczyć jedynie terenów szczególnie cennych.

Stanowiska archeologiczne z terenu Gminy Orońsko zostały odkryte na podstawie badań Archeologicznego Zdjęcia Polski, które były realizowane w latach 70-tych i 80-tych XX wieku. Karty ewidencyjne stanowisk archeologicznych znajdują się w archiwum dokumentacji Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie i Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Radomiu.

Ewidencja stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Orońsko na obszarach AZP 76-65 i 76-66, według dokumentacji Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie i Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Radomiu oraz Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu i badań terenowych (stan na dzień: 07.05.2012 rok):

Lp.	Miejsco-wość	AZP	Nr na AZP	Nr w miej sc.	Funkcja	Kultura	Chronologia
1.	Bąków	76-65	21	1	Ślad osadnictwa		Epoka brązu – wczesna epoka żelaza
					Ślad osadnictwa		Nieokreślona
2.	Bąków	76-65	22	2	Ślad osadnictwa		Neolit – epoka brązu
3.	Bąków	76-65	23	3	Osada	Łużycka	Epoka brązu

4.	Bąków	76-65	24	4	Obozowisko		Epoka kamienia – epoka brązu
5.	Bąków	76-65	25	5	Ślady osadnictwa	Wczesne średniowiecze	IX-XI w.
					Cmentarzysko		Młodszy okres rzymski
					Osada		Epoka brązu
					Ślad osadnictwa		Nieokreślona
6.	Bąków	76-65	39	6	Ślad osadnictwa		Neolit
7.	Bąków	76-66	2	7	obozowisko	?	wczesna epoka brązu
8.	Bąków	76-66	3	8	ślad osadnictwa		epoka kamienia, wczesna epoka brązu
					osada	polska	późne średniowiecze
					osada	polska	nowożytność
9.	Bąków	76-66	4	9	osada	polska	nowożytność
10.	Bąków	76-66	5	10	obozowisko	?	paleolit schyłkowy, neolit
					osada	?	starożytność ?
11.	Bąków	76-66	6	11	obozowisko	?	paleolit schyłkowy, neolit/wczesna epoka brązu
					ślad osadnictwa		starożytność?
					osada	polska	nowożytność
12.	Bąków	76-66	7	12	obozowisko	?	neolit, wczesna epoka brązu
13.	Bąków	76-66	1	13	obozowisko	?	paleolit schyłkowy? neolit, wczesna epoka brązu
					osada	polska	średniowiecze (XIII-XIV w.)
					osada	polska	okres nowożytny
14.	Ciepła	76-65	26	1	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
					Ślad osadnictwa		Neolit – epoka brązu
					Ślad osadnictwa		Okres wędrówki ludów
15.	Ciepła	76-65	35	2	Osada		Nieokreślona
					Osada	Wczesne średniowiecze	XI-XII w.
					Ślad osadnictwa		Epoka brązu
16.	Ciepła	76-65	33	3	Osada		Nieokreślona
					Osada		Epoka brązu – wczesna epoka żelaza
					Ślad osadnictwa	Przeworska	
					Osada	Późne średniowiecze	
17.	Ciepła	76-65	36	4	Ślad osadnictwa		Neolit – epoka brązu
					Ślad osadnictwa		Epoka brązu – wczesna epoka żelaza
					Osada		Nieokreślona
18.	Ciepła	76-65	37	5	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
					Ślad osadnictwa		Nieokreślona

19.	Ciepła	76-65	38	6	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	-
					Ślad osadnictwa		Epoka brązu
					Obozowisko		Mezolit – neolit
					Ślad osadnictwa		Paleolit późny
					Ślad osadnictwa		Nieokreślona
20.	Dobrut	76-66	21	1	ślad osad.		epoka kamienia, wczesna epoka brązu
21.	Dobrut	76-66	22	2	obozowisko	?	epoka kamienia, wczesna epoka brązu
22.	Dobrut	76-66	23	3	obozowisko?	?	epoka kamienia, wczesna epoka brązu
					osada	?	średniowiecze (XV w)
23.	Dobrut	76-66	24	4	obozowisko	?	neolit-wczesna. epoka brązu
					ślad osadnictwa		starożytność?
					ślad osadnictwa		nowożytność ?
24.	Dobrut	76-66	25	5	obozowisko	?	neolit/wczesna epoka brązu
					ślad osadnictwa		nowożytność
25.	Dobrut	76-66	26	6	ślad osadnictwa		paleolit
					ślad osadnictwa		nowożytność
26.	Dobrut	76-66	27	7	obozowisko	?	epoka kamienia, wczesna epoka brązu
27.	Dobrut	76-66	28	8	obozowisko	?	neolit, wczesna epoka brązu
28.	Dobrut	76-66	29	9	ślad osadnictwa		epoka kamienia, wczesna epoka brązu
29.	Dobrut	76-66	30	10	obozowisko	?	epoka kamienia, wczesna epoka brązu
					osada	?	neolit
					osada	?	epoka brązu
30.	Dobrut	76-66	31	11	obozowisko	?	neolit, wczesna epoka brązu?
31.	Dobrut	76-66	32	12	ślad osadnictwa		epoka kamienia, wczesna epoka brązu
32.	Dobrut	76-66	33	13	obozowisko		epoka kamienia (paleolit schyłkowy)
33.	Dobrut	76-66	34	1	ślad osadnictwa	?	neolit
34.	Dobrut	76-66	35	15	obozowisko	?	neolit? wczesna epoka brązu
					ślad osadnictwa	polska	nowożytność
35.	Dobrut	76-66	36	16	ślad osadnictwa	?	epoka kamienia, wczesna epoka brązu
					osada	polska	nowożytność
36.	Dobrut	76-66	37	17	obozowisko?	?	neolit? wczesna epoka brązu
					ślad osadnictwa	polska	nowożytność
37.	Dobrut	76-66	38	18	obozowisko	?	epoka kamienia, wczesna epoka brązu
38.	Dobrut	76-66	39	19	ślad osadnictwa	?	epoka kamienia, wczesna epoka brązu

39.	Dobrut	76-66	40	20	obozowisko	?	paleolit schyłkowy, neolit?, wczesna epoka brązu?
40.	Dobrut	76-66	41	21	obozowisko	?	neolit? wczesna epoka brązu?
41.	Dobrut	76-66	42	22	ślad osadnictwa	?	neolit? wczesna epoka brązu
					ślad osadnictwa	polska	wczesne średniowiecze
					osada?	polska	średniowiecze lub nowożytność
42.	Dobrut	76-66	43	23	osada	polska	wczesne średniowiecze
43.	Dobrut	76-66	44	24	Osada	polska	późne średniowiecze
					ślad osadnictwa	polska	nowożytność -XVIII-XIX w.?
44.	Dobrut	76-66	45	25	ślad osadnictwa	?	epoka kamienia
					ślad osadnictwa	?	starożytność
45.	Dobrut	76-66	46	26	ślad osadnictwa	?	neolit?
46.	Dobrut	76-66	47	27	obozowisko	?	mezolit, neolit?, wczesna epoka brązu?
47.	Dobrut	76-66	48	28	ślad osadnictwa	?	epoka kamienia
48.	Dobrut	76-66	49	29	obozowisko?	?	epoka kamienia
49.	Dobrut	76-66	50	30	obozowisko	?	paleolit schyłkowy
50.	Dobrut	76-66	51	31	ślad osadnictwa	polska	późne średniowiecze
51.	Dobrut	76-66	52	32	obozowisko	?	paleolit schyłkowy, neolit
52.	Dobrut	76-66	53	33	ślad osadnictwa	?	neolit-wczesna epoka brązu
53.	Dobrut	76-66	54	34	ślad osadnictwa		paleolit schyłkowy
54.	Dobrut	76-66	55	35	ślad osadnictwa	?	neolit? – wczesna epoka brązu
55.	Dobrut	76-66	159	36	Pracownia krzemienia		Paleolit
56.	Dobrut	76-66	185	37	Obozowisko	Janisławicka	Mezolit
57.	Dobrut	76-66	186	38	Ślad osadnictwa	Polska	XVI-XVII w.
58.	Dobrut	76-66	187	39	Ślad osadnictwa		Neolit – wczesna epoka brązu
59.	Dobrut	76-66	188	40	Obozowisko	?	Epoka kamienienia – epoka brązu
					Ślad osadnictwa	Polska	XIV-XV w.
60.	Dobrut	76-66	189	41	Obozowisko	-	Epoka kamienienia – wczesna epoka brązu
61.	Dobrut	76-66	190	42	Ślad osadnictwa	?	Epoka kamienia
					Osada	Mierzanowicka	Wczesna epoka brązu
62.	Dobrut	76-66	191	43	Ślad osadnictwa	?	Paleolit
					Ślad osadnictwa	?	Epoka kamienienia – epoka brązu
63.	Guzów	76-66	56	1	ślad osadnictwa	?	epoka kamienia lub wczesna epoka brązu
64.	Guzów	76-66	57	2	pracownia krzemieniarska	?	paleolit schyłkowy, mezolit lub neolit

65.	Guzów	76-66	58	3	pracownia krzemieniarska	?	epoka kamienia
66.	Guzów	76-66	59	4	ślad osadnictwa	?	paleolit schyłkowy, neolit?, wczesna epoka brązu?
67.	Guzów	76-66	60	5	pracownia krzemieniarska?	?	epoka kamienia(paleolit schyłkowy-neolit)
68.	Guzów (Wola Guzowska)	76-66	61	6	pracownia krzemieniarska	?	paleolit schyłkowy
69.	Guzów (Wola Guzowska)	76-66	62	7	ślad osadnictwa	?	neolit lub wczesna epoka brązu
70.	Guzów (Wola Guzowska)	76-66	63	8	ślad osadnictwa	?	paleolit schyłkowy
71.	Guzów (Wola Guzowska)	76-66	64	9	ślad osadnictwa	?	epoka kamienia , wczesna epoka brązu?
72.	Guzów (Wola Guzowska)	76-66	65	10	pracownia krzemieniarska	?	epoka kamienia(mezolit, neolit) , wczesna epoka brązu?
73.	Krogulcza Mokra	76-66	66	1	Obozowisko		Paleolit
74.	Krogulcza Mokra	76-66	67	2	Obozowisko		Neolit
75.	Krogulcza Mokra	76-66	68	3	Pracownia krzemienia		Neolit
76.	Krogulcza Mokra	76-66	69	4	Ślad osadnictwa		Neolit
77.	Krogulcza Mokra	76-66	70	5	Pracownia krzemienia		Neolit
78.	Krogulcza Mokra	76-66	71	6	Osada		Neolit
					Ślad osadnictwa		Wczesna epoka brązu
79.	Krogulcza Sucha	76-66	72	1	Obozowisko		Neolit
80.	Krogulcza Sucha	76-66	73	2	Obozowisko		Neolit – wczesna epoka żelaza
81.	Krogulcza Sucha	76-66	74	3	Obozowisko		Neolit
82.	Krogulcza Sucha	76-66	75	4	Obozowisko		Neolit
83.	Krogulcza Sucha	76-66	76	5	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
84.	Krogulcza Sucha	76-66	77	6	Obozowisko		Mezolit neolit
					Ślad osadnictwa		Nowożytność
85.	Krogulcza Sucha	76-66	78	7	Obozowisko		Neolit
86.	Krogulcza Sucha	76-66	79	8	Obozowisko		Paleolit
87.	Krogulcza Sucha	76-66	80	9	Obozowisko		Neolit – wczesna epoka brązu

88.	Krogulcza Sucha	76-66	81	10	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
89.	Krogulcza Sucha	76-66	82	11	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
90.	Krogulcza Sucha	76-66	83	12	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
91.	Krogulcza Sucha	76-66	84	13	Obozowisko		Neolit
92.	Krogulcza Sucha	76-66	85	14	Obozowisko		Neolit
93.	Krogulcza Sucha	76-66	178	15	Ślad osadnictwa		Neolit
94.	Krogulcza Sucha	76-66	179	16	Osada		Epoka brązu
95.	Łaziska	76-65	32	1	Osada	Łużycka	Epoka brązu – wczesna epoka żelaza
					Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
96.	Łaziska	76-65	34	2	Ślad osadnictwa	Trzciniecka	Epoka brązu
97.	Łaziska	76-65	41	6	Ślad osadnictwa		Neolit
98.	Łaziska	76-66	86	5	Ślad osadnictwa		Neolit
99.	Łaziska	76-66	87	3	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
100.	Łaziska	76-66	88	4	Ślad osadnictwa		Neolit lub wczesna epoka brązu
101.	Orońsko	76-66	90	1	Pracownia krzemowa		Paleolit – mezolit
					Obozowisko		Neolit
					Cmentarzysko		Lateńska
					Cmentarzysko		Późny okres lateński
102.	Orońsko	76-66	91	2	Kopalnia krzemowa		Mezolit
					Pracownia krzemowa		Neolit
103.	Orońsko	76-66	92	3	Pracownia krzemowa		Paleolit - wczesna epoka brązu
					Ślad osadnictwa		Neolit
					Ślad osadnictwa		Starożytna
					Osada		XII-XIII
					Osada		XIV-XV
104.	Orońsko	76-66	93	3a	Pracownia krzemowa		Paleolit - wczesna epoka brązu
					Ślad osadnictwa		Wczesne średniowiecze
					Ślad osadnictwa		Nowożytna
105.	Orońsko	76-66	94	4	Ślad osadnictwa		Nowożytna
106.	Orońsko	76-66	95	5	Pracownia krzemowa		Epoka kamienia
107.	Orońsko	76-66	96	6	Pracownia krzemowa		Epoka kamienia paleolit
					Ślad osadnictwa		Starożytność
					Ślad osadnictwa		Nowożytność
108.	Orońsko	76-66	97	7	Obozowisko		Paleolit – schyłek neolitu
109.	Orońsko	76-66	98	8	Pracownia krzemowa		Paleolit – schyłek neolitu

110.	Orońsko	76-66	99	9	Pracownia krzemowa		Paleolit – schyłek neolitu
111.	Orońsko	76-66	100	10	Pracownia krzemowa		Paleolit – schyłek neolitu
112.	Orońsko	76-66	101	11	Ślad osadnictwa		Neolit
					Ślad osadnictwa		Starsza epoka brązu
113.	Orońsko	76-66	102	12	Obozowisko		Neolit – wczesna epoka brązu
114.	Orońsko	76-66	103	13	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
115.	Orońsko	76-66	104	14	Obozowisko		Neolit
					Osada		
116.	Orońsko	76-66	105	15	Obozowisko		Neolit – wczesna epoka brązu
					Osada		Starożytność – nowożytność
117.	Orońsko	76-66	106	16	Osada		Starożytność
					Ślad osadnictwa		Starożytność
118.	Orońsko	76-66	107	17	Pracownia krzemienia		Neolit – wczesna epoka brązu
					Ślad osadnictwa		Neolit
					Cmentarzysko		
119.	Orońsko	76-66	108	18	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
					Ślad osadnictwa		Starożytność
120.	Orońsko	76-66	109	19	Pracownia krzemienia		Epoka kamienie – paleolit
121.	Orońsko	76-66	110	20	Pracownia krzemienia		Epoka kamienia - mezolit
					Ślad osadnictwa		Wczesna epoka brązu
122.	Orońsko	76-66	111	21	Pracownia krzemienia		Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
123.	Orońsko	76-66	112	22	Pracownia krzemienia		Paleolit schyłkowy
124.	Orońsko	76-66	113	23	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
125.	Orońsko	76-66	114	24	Obozowisko		Paleolit – neolit
126.	Orońsko	76-66	115	25	Obozowisko		Paleolit- neolit, wczesna epoka brązu
127.	Orońsko	76-66	116	26	Obozowisko		Epoka kamienia
128.	Orońsko	76-66	117	27	Obozowisko		Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
129.	Orońsko	76-66	118	28	Ślad osadnictwa		Epoka brązu
130.	Orońsko	76-66	119	29	Pracownia krzemienia		Epoka kamienia
131.	Orońsko	76-66	120	30	Ślad osadnictwa		Neolit – wczesna epoka brązu
132.	Orońsko	76-66	121	31	Ślad osadnictwa		Neolit – wczesna epoka brązu
133.	Orońsko	76-66	122	32	Obozowisko		Paleolit – wczesna epoka brązu
134.	Orońsko	76-66	123	33	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
135.	Orońsko	76-66	124	34	Pracownia krzemowa		Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
					Ślad osadnictwa		

136.	Orońsko	76-66	125	35	Obozowisko		Neolit – wczesna epoka brązu
					Ślad osadnictwa		Neolit – wczesna epoka brązu
137.	Orońsko	76-66	126	36	Pracownia krzemowa		Neolit – wczesna epoka brązu
					Ślad osadnictwa		Starożytna
138.	Orońsko	76-66	127	37	Obozowisko		Neolit
139.	Orońsko	76-66	128	38	Pracownia krzemowa		Epoka kamienia
140.	Orońsko	76-66	129	39	Ślad osadnictwa		Neolit lub wczesna epoka brązu
141.	Orońsko	76-66	130	40	Pracownia krzemowa		Epoka kamienia
142.	Orońsko	76-66	131	41	Obozowisko		Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
					Ślad osadnictwa		Starożytna – nowożytna
143.	Orońsko	76-66	132	42	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
144.	Orońsko	76-66	133	43	Obozowisko		Paleolit – wczesna epoka brązu
					Osada	Kultura przeworska	
145.	Orońsko	76-66	134	44	Obozowisko		Epoka brązu – wczesna epoka brązu
					Ślad osadnictwa		Okres nowożytny
					Ślad osadnictwa		Starożytność – nowożytność
146.	Orońsko	76-66	135	45	Obozowisko		Epoka kamienia
					Ślad osadnictwa		Starożytność
147.	Orońsko	76-66	136	46	Cmentarzysko		Starożytność
148.	Orońsko	76-66	137	47	Obozowisko		Epoka kamienia
					Osada		Starożytność
					Ślad osadnictwa		Wczesne średniowiecze
149.	Orońsko	76-66	138	48	Obozowisko		Neolit
					Ślad osadnictwa		Neolit
150.	Orońsko	76-66	139	49	Ślad osadnictwa		Starożytna
151.	Orońsko	76-66	140	50	Ślad osadnictwa		Mezolit
					Ślad osadnictwa		Starożytność
152.	Orońsko	76-66	141	51	Ślad osadnictwa		Starożytność
153.	Orońsko	76-66	142	52	Pracownia krzemowa		Neolit – wczesna epoka brązu
					Osada		Wczesne średniowiecze
					Ślad osadnictwa		Średniowiecze
154.	Orońsko	76-66	143	53	Pracownia krzemowa		Paleolit - wczesna epoka brązu
					Ślad osadnictwa		Średniowiecze
155.	Orońsko	76-66	144	54	Pracownia krzemowa		Paleolit - wczesna epoka brązu
					Ślad osadnictwa		Średniowiecze
156.	Orońsko	76-66	145	55	Pracownia krzemienia		Paleolit - wczesna epoka brązu

157.	Orońsko-Zamoście	76-66	180	56	Obozowisko		Epoka kamienienia – epoka brązu
					Osada	Łużycka	Okres halsztacki
158.	Orońsko-Zamoście	76-66	181	57	Ślad osadnictwa	?	Epoka kamienienia – epoka brązu
					Ślad osadnictwa	Polska	XVIII-XIX w.
159.	Orońsko-Zamoście	76-66	182	58	Obozowisko	?	Epoka kamienienia – epoka brązu
					Osada	Łużycka	Epoka brązu – okres halsztacki
					Ślad osadnictwa	Polska	XVI – XVII w.
160.	Orońsko-Zamoście	76-66	183	59	Ślad osadnictwa		Epoka kamienienia – epoka brązu
161.	Orońsko-Zamoście	76-66	184	60	Ślad osadnictwa		Paleolit
					Obozowisko		Epoka kamienienia – wczesna epoka brązu
162.	Śniadków	76-66	151	1	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
163.	Śniadków	76-66	152	2	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
164.	Śniadków	76-66	153	3	Ślad osadnictwa		Mezolit – neolit
165.	Śniadków	76-66	154	4	Ślad osadnictwa		Neolit – wczesna epok brązu
166.	Śniadków	76-66	155	5	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia lub wczesna epoka brązu
167.	Śniadków	76-66	156	6	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
168.	Śniadków	76-66	157	7	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
169.	Śniadków	76-66	158	8	Pracownia krzemowa		Epoka kamienia
170.	Tomaszów	77-66	12	1	Kopalnia krzemienia		Mezolit
171.	Tomaszów	76-66	160	2	Pracownia krzemienia		Paleolit
172.	Tomaszów	76-66	161	3	Obozowisko		Neolit – wczesna epoka brązu
173.	Tomaszów	76-66	162	4	Ślad osadnictwa		Neolit – wczesna epok brązu
174.	Tomaszów	76-66	163	5	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia – wczesna epok brązu
175.	Tomaszów	76-66	164	6	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
176.	Tomaszów	76-66	165	7	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
177.	Tomaszów	76-66	166	8	Ślad osadnictwa		Mezoit – neolit
178.	Tomaszów	76-66	167	9	Ślad osadnictwa		Neolit Epoka kamienia – wczesna epok brązu
					Ślad osadnictwa		Okres nowożytny
179.	Tomaszów	76-66	168	10	Ślad osadnictwa		Neolit – wczesna epok brązu
180.	Wałsnów	76-66	169	1	Ślad osadnictwa		Neolit – wczesna epoka brązu
181.	Wałsnów	76-66	170	2	Pracownia krzemienia		Wczesna epoka brązu
182.	Wałsnów	76-66	171	3	Pracownia krzemienia		Paleolit – wczesna epok brązu
					Ślad osadnictwa		Nowożytność przez XIX w.

183.	Wałsnów	76-66	172	4	Ślad osadnictwa		Nowożytność XIX w.
184.	Wałsnów	76-66	173	5	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
					Ślad osadnictwa		Starożytność
					Ślad osadnictwa		Nowożytność
185.	Wałsnów	76-66	174	6	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia lub wczesna epok brązu
186.	Wałsnów	76-66	175	7	Pracownia krzemienia		Epoka kamienia – wczesna epok brązu
					Osada		Wczesne średniowiecze – późne średniowiecze
					Ślad osadnictwa		Późne średniowiecze przed XV w.
187.	Wałsnów	76-66	176	8	Osada		Wczesne średniowiecze – późne średniowiecze
					Ślad osadnictwa		Nowożytna XVI-XVII w.
188.	Wałsnów	76-66	177	9	Ślad osadnictwa		Neolit – wczesna epok brązu
189.	Zaborowie	76-65	6	1	Ślad osadnictwa		Epoka kamienia
190.	Zaborowie	76-65	7	2	Ślad osadnictwa		Nieokreślona
					Ślad osadnictwa		Epoka brązu – wczesna epoka żelaza
					Obozowisko		Neolit
191.	Zaborowie	76-65	8	3	Ślad osadnictwa		Epoka brązu – wczesna epoka żelaza
192.	Zaborowie	76-65	9	4	Osada		Neolit - epoka brązu
					Ślad osadnictwa	Świderska	Paleolit późny

Ewidencja stanowisk archeologicznych na terenie gminy Orońsko jest częścią Gminnej Ewidencji Zabytków, która stanowi integralna część niniejszego Programu.

Na terenie gminy Orońsko zarejestrowano ogółem 192 stanowiska archeologiczne, nie zaznaczone w terenie. Większość stanowisk są to osady, ślady osadnictwa i cmentarzyska pochodzące z okresu średniowiecznego i nowożytnego oraz kultur: łużyckiej i polskiej. Materiał zabytkowy pochodzący z badań przechowywany jest w Wojewódzkim Oddziale Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Radomiu, Biurze Badań i Dokumentacji Zabytków w Radomiu, muzeum im, Jacka Malczewskiego w Radomiu oraz w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie.

Z informacji zawartych w kartach ewidencyjnych wynika, że rejonami o największym występowaniu rozpoznanych stanowisk archeologicznych są:

- dolina rzeki Korzeniówki i Szabasówki, okolice Bąkowa (z obszarami licznego występowania stanowisk z wczesnej epoki brązu) i Dobrutu (stanowiska z młodszej epoki kamienia),
- rejon Orońska i Krogulczy Mokrej i Krogulczy Suchej z obszarami licznego występowania stanowisk archeologicznych związanych ze starożytną eksportacja krzemienia czekoladowego, stanowisk pochodzących ze starszej epoki kamienia oraz stanowisk od epoki wczesnego brązu po okres wpływów rzymskich.

Materiał zabytkowy pochodzący z większości stanowisk w gminie jest nieliczny. Stanowi on głównie fragmenty ceramiki, naczyń w stanowiskach będących śladami osadnictwa oraz ślady grobów, szkieletów, ozdób w stanowiskach cmentarzysk lub grobów. Na terenie gminy jest kilka większych stanowisk, które znajdują się na obszarze miejscowości Orońsko (obszar AZP 76-66). Są to m.in.:

- mezolityczna kopalnia krzemowa i neolityczna pracownia krzemowa – powierzchnia stanowiska 15 ha (numer na obszarze: 91, numer w miejscowości: 2),
- paleolityczna pracownia krzemowa, neolityczne i starożytnie ślady osadnictwa oraz osady z XII-XII w. i XIV-XV w. – powierzchnia stanowiska 5 ha (numer na obszarze: 92, numer w miejscowości: 3),
- paleolityczna pracownia krzemowa, średniowieczne i nowożytne ślady osadnictwa – powierzchnia stanowiska 5 ha (numer na obszarze: 91, numer w miejscowości: 3a),
- paleolityczna pracownia krzemowa – powierzchnia stanowiska 5 ha (numer na obszarze: 96, numer w miejscowości: 6),
- neolityczna pracownia krzemowa, neolityczne ślady osadnictwa i cmentarzysko – powierzchnia stanowiska 5 ha (numer na obszarze: 107, numer w miejscowości: 17).

Zeewidencjonowane stanowiska w gminie Orońsko nie są obecnie zagrożone, znajdują się w większości na terenach leśnych lub łąkowo-polnych, w oddaleniu od linii zabudowy poszczególnych miejscowości. Na chwilę obecną zagrożone są tereny położone w pobliżu drogi krajowej nr 7, która planowana jest do rozbudowy. W przypadku prowadzenia inwestycji inwazyjnych należy prace ziemne prowadzić pod nadzorem archeologicznym.

Zalecenia w przypadku prowadzenia inwestycji na terenie wpisanym do rejestru lub odkrycia stanowiska archeologicznego

Prowadzenie robót budowlanych na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, wymaga, (zgodnie z art. 39 ust. 1 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane, Dz. U. z 1994 r. Nr 89, poz. 414 z późniejszymi zmianami), przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wydanie przez organ architektoniczno-budowlany pozwolenia na prowadzenie robót budowlanych w stosunku do obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, objętych natomiast ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jest możliwe, stosownie do przepisu art. 39 ust. 3, wyłącznie w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Organ ochrony zabytków jest zobligowany do zajęcia stanowiska w takich sprawach w terminie 30 dni od dnia otrzymania wniosku. Po tym terminie uznaje się zgłoszone warunki projektowe za uzgodnione.

Jednym z obowiązków, który może być nałożony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków jest przeprowadzenie na koszt inwestora ratowniczych badań archeologiczny na terenie stanowiska zagrożonego inwestycją.

W przypadku, kiedy podczas realizacji inwestycji natrafiono na materiał archeologiczny *(*zgodnie z art. 32 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami*)* należy natychmiast wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot. Zabezpieczyć przedmiot i miejsce jego odkrycia przy użyciu dostępnych środków oraz niezwłocznie powiadomić właściwego terytorialnie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków albo wójta, burmistrza lub Prezydenta.

Jeśli informację o znalezisku otrzyma organ gminy, jest on zobowiązany w terminie nie dłuższym niż 3 dni przekazać ją Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków (WKZ). WKZ, w terminie 5 dni od dnia otrzymania informacji, jest zobowiązany dokonać oględzin znalezionego przedmiotu i miejsca jego znalezienia oraz, w razie potrzeby, nakazać przeprowadzenie na koszt inwestora ratunkowych badań archeologicznych. Badania

ratunkowe wstrzymujące roboty inwestycyjne nie mogą trwać dłużej niż miesiąc od dnia doręczenia decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Jednak, gdy znaleziska posiadają wyjątkową wartość, WKZ może wydać decyzję o przedłużeniu wstrzymania robót do 6 miesięcy.

Nie zgłoszenie znaleziska archeologicznego lub narażenie go na zniszczenie bez powiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków podlega według prawa karze grzywny (art. 115 ustawy o ochronie zabytków).

5.6.7. Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Pierwsza informacja na temat nazwy miejscowości gminnej Orońsko (podawanej jako „Orańsko") pochodzi z „Księgi beneficjów diecezji krakowskiej" napisanej przez Jan Długosza w latach 1470-80. Nazwa ta ukształtowana została od staropolskiego wyrazu „orane", który określał miejsce nadające się do orania, czyli miejsce do rolniczej uprawy ziemi. Kolejne nazwy wsi to Oranysko (1508) i Oransko (1569) użyte w publikacji „Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym ujęta" przez Adolfa Pawlińskiego. W 1566 roku w „Rejestrze podymnego starostwa radomskiego" zapisano nazwę – Oranisko. Kolejnej formy nazwy miejscowości – Orońsk – często używał Franciszek Christiani oraz Józef Brandt. Była ona również stosowana w dokumentach, wydawnictwach urzędowych oraz poważnych publikacjach naukowych. Nazwa Orońsko, w obecnej formie, po raz pierwszy użyta była pod koniec XVIII wieku przez Franciszka Siarczyńskiego w publikacji „Opis powiatu radomskiego". Oficjalne potwierdzenie administracyjne nazwa wsi uzyskała w pierwszym spisie miejscowości zrealizowanym w 1827 roku – „Tabela miast, wsi i osad Królestwa Polskiego". Dzisiejsza nazwa występowała także w wydawnictwach i drukach urzędowych XIX i XX wieku.

Działalność kulturotwórczą na terenie gminy Orońsko prowadzi na skalę ogólnopolską Centrum Rzeźby Polskiej, na skalę gminną głównie Gminna Biblioteka Publiczna w Orońsku oraz świetlice w: Orońsku, Łaziskach, Tomaszowie i Zaborowiu.

W Centrum Rzeźby Polskiej rocznie około 200 artystów polskich i zagranicznych prezentuje swoje prace na plenerach, wystawach. Centrum organizuje poza indywidualnymi wystawami twórców także:

- Triennale Młodych – dwutygodniowe spotkanie młodych twórców z różnych środowisk akademickich odbywające się co 3 lata,

- projekt „Zielone drzwi" stanowiący połączenie zwiedzania CRP z lekcją muzealną oraz warsztatami ceramicznymi dla grup uczniów ze szkół podstawowych i gimnazjów,
- „Akademią Orońską" – warsztaty rzeźbiarskie dla uczniów szkół średnich i pomaturalnych,
- cykl autorski „Spotkania dworskie", który przybliża XIX-wieczną kulturę i obyczajowość dworską,
- coroczne warsztaty rzeźbiarskie (terapeutyczno-artystyczne) dla twórców głuchoniemych,
- „Majówki ze sztuką" – festyny integrujące uczniów i studentów szkół plastycznych,
- „Imieniny Pana Józefa" w okolicach daty 19 marca, podczas których zostają ogłoszone wyniki konkursu na Mecenasa Rok i wręczenie statuetek i medali,
- cykl „Niespodziewany początek jesieni" – coroczna impreza poświęcona wybranej kulturze etnicznej lub narodowej dla wszystkich zainteresowanych,
- akcja „Jazda z miasta" impreza dla rowerzystów połączona ze zwiedzaniem CRP.

Ponadto w pałacu i w kościele parafialnym w Orońsku odbywają się corocznie koncerty w ramach Międzynarodowych Festiwali Muzyki Kameralnej i Organowej w Radomiu.

Mieszkańcy gminy mają możliwość korzystania z imprez rodzinnych i okolicznościowych o zasięgu lokalnym i ponadregionalnym na terenie gminy jak i w pobliskim Szydłowcu i innych gminach powiatu.

Gminna Biblioteka Publiczna w Orońsku prowadzi działalność upowszechniającą czytelnictwo, edukacyjną i kulturalną.

Świetlice w gminie działają w godzinach popołudniowych i wieczornych i są ogólnodostępne dla wszystkich mieszkańców gminy.

W świetlicy w Orońsku znajduje się Gminne Centrum Informacji, w którym działa Centrum Kształcenie na Odległość na Wsiach. Prowadzi się tu również kursy i bezpłatne szkolenia zawodowe, informatyczne, przedmiotowe. W GCI można skorzystać ponadto z usług biurowych, pomocy w wypełnianiu lub pisaniu dokumentów, promocji własnej działalności itp.

Przy świetlicy w Zaborowiu od 1986 roku działa Zespół Ludowy „Zaborowianki". Zespół prezentuje dawne pieśni i przyśpiewki z okolic, tworzy widowiska, itp.. Zespół nagrał dla Muzeum Wsi Radomskiej dwa filmy edukacyjne „Od rośliny do tkaniny" i „Kto ma żytko ten ma wszystko". Otrzymał wiele nagród na przeglądach i konkursach, a od 1997 roku jest współorganizatorem Wojewódzkiego Przeglądu Zespołów Ludowych Prezentujących Zwyczaje i Obrzędy pod patronatem Marszałka Województwa Mazowieckiego. Przegląd odbywa się rokrocznie w lipcu i bierze udział od 10 do 12 zespołów z terenu województwa, które są nagradzane dyplomami, nagrodami pieniężnymi i rzeczowymi. Głównym celem tego przeglądu jest popularyzacja i ochrona najcenniejszych tradycji autentycznej obrzędowości ludowej oraz ukazanie twórczych aspiracji mieszkańców wsi.

W gminie funkcjonuje kompleks boisk ogólnodostępnych w Orońsku (Moje boisko – Orlik 2012) czynne w godzinach popołudniowych i wieczornych. Działają również kluby krzewiące kulturę fizyczną i sport:

- Gminny Klub Sportowy „Oronka" powstały w 1966 roku, popularyzujący piłkę nożną w sekcjach seniorów, młodzieży (juniorzy starsi, juniorzy młodsi, trampkarze i młodziki),
- Klub Sportowy „Postęp" w Łaziskach.

W roku 2007 wprowadzono 10 szlaków rowerowych po Ziemi Szydłowieckiej, o jednolitym systemie identyfikacji, w tym przez gminę Orońsko przebiegają następujące:

- V szlak niebieski (dł. 38 km), trasa: Szydłowiec-Centrum ⇒ Wysocko ⇒ Krzcięcin ⇒ Wilcza Wola ⇒ Korzyce ⇒ Pogroszyn ⇒ Koryciska ⇒ Omięcin ⇒ Zaborowie ⇒ Chałupki Łaziskie ⇒ Łaziska ⇒ Ciepła ⇒ Świniów ⇒ Zdziechów ⇒ Szydłowiec-Irena.
- IX szlak czerwony (dł. 60 km), trasa: Szydłowiec-Centrum ⇒ Zdziechów ⇒ Ciepła ⇒ Łaziska ⇒ Orońsko ⇒ Helenów ⇒ Tomaszów ⇒ Śniadków ⇒ Dobrut ⇒ Wola Lipieniecka Mała ⇒ Nowy Dwór ⇒ Mirówek ⇒ Mirów ⇒ Rogów ⇒ Bieszków ⇒ Gąsawy Plebańskie ⇒ Jastrząb ⇒ Orłów ⇒ Szydłówek ⇒ Świerczek ⇒ Szydłowiec-Irena. Jest to typowa trasa na wycieczki rodzinne, gdzie po drodze można zwiedzić: Pałac Brandta i Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, wyrobiska wapienia w Śniadkowie.

Tradycje kościelne kultywowane są przez kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Orońsku oraz kaplice w Guzowie, Łaziskach i w Wałsnowie, a także przez koła przy nich utworzone oraz przez mieszkańców gminy. Obrzędowość kościelna to nie tylko uczestnictwo w świętach roku liturgicznego, ale i dbałość miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne oraz nagrobki na cmentarzach. Z obrządkami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijno-patriotyczną.

Na terenie gminy Orońsko silna jest tradycja związana z pożarnictwem. Jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych znajdują się w miejscowościach: Orońsko, Dobrut, Chronów i Tomaszów. Ochotnicze Straże Pożarne w gminie uczestniczą w jubileuszach i imprezach ogólno gminnych ezy sołeckich, biorą udział w uroczystościach patriotycznych i związanych z kalendarzem liturgicznym w kościele rzymsko-katolickim, organizują konkursy dla dzieci i młodzieży, uczestniczą w pracach społecznych, itp..

Gmina Orońsko wraz z innymi gminami powiatu szydłowieckiego (tj.: miastem i gminą Szydłowiec, gminy: Chlewiska, Jastrząb i Mirów) oraz z gminą Borkowice z powiatu przysuskiego należy do Lokalnej Grupy Działania „Na piaskowcu". LGD została utworzona na zasadzie partnerstwa trójsektorowego, w którego skład wchodzą: przedstawiciele gmin, biznesu, przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz osoby fizyczne. Stowarzyszenie działa w oparciu o Program Rozwoju Obszarów Wiejskich i inicjatywę LEADER. Dzięki otrzymanym z funduszy unijnych dotacjom LGD może m.in.:

- realizować projekty dotyczące rozbudowy infrastruktury turystycznej, sportowej i kulturalnej (tworzenie terenów zielonych, budowę chodników, punktów widokowych ścieżek rowerowych i spacerowych, zakładanie świetlic, klubów)
- organizować imprezy kulturalne, wystawy, festyny i szkolenia dla mieszkańców regionu,
- tworzyć lokalnie miejsca pracy,
- sprzyjać rozwojowi społeczeństwa informacyjnego.

LGD działa dla zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, wpierając działania związane np. w rozwojem turystyki w oparciu o wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych. Podjęte działania LDG „Na piaskowcu" w obszarze upowszechniania turystyki zaowocowały wydaniem m.in. informatora turystycznego i folderów promocyjnych oraz przyczyniły się do wytyczenia i oznakowania tras rowerowych w regionie.

W roku 2007 z inicjatywy mieszkańców gminy powstało Stowarzyszenie Rozwoju i Odnowy Gminy Orońsko. Jego celem jest działanie na rzecz wszechstronnego rozwoju gminy, konsolidacja środowisk wiejskich, promocja wizerunku gminy, aktywizacja mieszkańców do działań na rzecz poprawy jakości życia, ochrona dóbr kulturowych i tradycji oraz środowiska i ekologii. Stowarzyszenie realizuje projekty finansowane m.in. z PO Kapitał Ludzki.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy

Diagnoza oraz ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Orońsko została wykonana na podstawie:

- przeprowadzenia wizji lokalnej w gminie mającej na celu uaktualnienia Gminnej Ewidencji Zabytków (sesja fotograficzna całego obszaru, sprawdzenie danych meldunkowych oraz działek w Urzędzie Gminy Orońsku),
- przeprowadzenie weryfikacji stanowisk archeologicznych w kartach adresowych znajdujących się w Narodowym Instytucie Dziedzictwa w Warszawie i Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Warszawie Delegatura w Radomiu oraz podczas badań terenowych i weryfikacji terenów w Urzędzie Gminy w Orońsku,
- analizy dokumentów strategicznych gminy,
- publikacji książkowych i wydań broszurowych dotyczących gminy i regionu,
- informacji o inwestycjach zrealizowanych na terenie gminy oraz projektów do realizacji w najbliższych latach.

Wśród atutów i szans w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Orońsko:

- walory krajobrazowe i położenia administracyjnego gminy,
- walory środowiska przyrodniczego: duże obszary leśne w części gminy, doliny rzeczne, stawy,
- bogata historię regionu, gminy, poszczególnych miejscowości – zwłaszcza Orońska,
- zabytki znajdujące się w Rejestrze Zabytków w Orońsku i Łaziskach,
- funkcjonowanie Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku prowadzącego działalność wystawienniczą, naukową edukacyjną,
- współpraca gminy z właścicielami obiektów zabytkowych,
- poczucie lokalnej tożsamości mieszkańców,
- zachowanie tradycyjnych świąt kościelnych wraz z obrzędowością,
- dbałość mieszkańców poszczególnych miejscowości o kapliczki przydrożne, figurki,
- dbałość o miejsca pamięci i cmentarze grzebalne,
- zachowanie tradycyjnych obrzędów,
- działalność Lokalnej Grupy Działania „Na piaskowcu" oraz Stowarzyszenie Rozwoju i Odnowy Gminy Orońsko oraz innych stowarzyszeń, klubów itp. dla wspierania rozwoju gminy,
- aktywna działalność instytucji kultury, kół, zespołów itp. funkcjonujących na terenie gminy,
- właściwe i uporządkowane kształtowanie przestrzeni,
- działalność Zespołu Ludowego „Zaborowianki" oraz organizacja Wojewódzkiego Przeglądu Zespołów Ludowych Prezentujących Zwyczaje i Obrzędy,
- opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- opracowanie Planów Rozwoju Miejscowości,
- brak obiektów szczególnie szkodliwych dla środowiska.

Słabości i zagrożenia to:

- przemieszanie funkcji w zagospodarowaniu przestrzennym gminy,
- brak przestrzeni publicznych w centrach miejscowości,

- brak świadomości mieszkańców odnośnie konieczności zachowania tradycyjnej zabudowy i właściwego odnawiania zabytków architektonicznych,
- zagrożenia zewnętrzne dla budowli zabytkowych: dewastacja, pożar, niekorzystne warunki atmosferyczne,
- zagrożenie aktami wandalizmu lub kradzieży w stosunku do elementów architektury oraz architektury drobnej, cmentarzy, kościołów, itp.
- zagrożenie konfliktem zbrojnym lub sytuacją kryzysową.

7. Założenia „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko"

7.1. Priorytety i kierunki opieki nad zabytkami w gminie

Na podstawie diagnozy dziedzictwa kulturowego, zweryfikowanej ewidencji obiektów zabytkowych nieruchomych i archeologicznych na terenie gminy Orońsko sformułowano następujące priorytety w ramach „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko na lata 2012-2015":

Priorytet I
Świadoma ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego Gminy Orońsko

Jakość przestrzeni publicznych, krajobrazu i architektury ma istotny wpływ na warunki życia i wymaga przyjęcia zintegrowanego podejścia do rozwoju w jego aspektach ekonomicznym, społecznym, ekologicznym i kulturowym, poprzez współpracę elementów systemu administracyjnego i politycznego oraz przedstawicieli społeczeństwa i sektora prywatnego. Należy zwrócić uwagę na:

- cechy charakteru osadnictwa oraz układów urbanistycznych miejscowości, aby w sposób harmonijny łączyć wartości kulturowe, przyrodnicze, optymalnie dla potrzeb,
- zahamowanie procesu degradacji zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- współpracę instytucji, stowarzyszeń, sektora prywatnego na rzecz opieki nad zabytkami,
- dokumentowanie, promocję, edukację, popularyzację.

Priorytet II
Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego wpływająca na rozwój społeczny i gospodarczy Gminy Orońsko

Zasadniczym celem jest ożywienie gospodarcze i społeczne gminy oraz zwiększenie potencjału turystycznego i kulturalnego, w tym nadanie istniejącym obiektom zabytkowym nowych funkcji społeczno gospodarczych. Priorytet ten będzie realizowany poprzez następujące kierunki działań:

- prowadzenie działań zwiększających atrakcyjność zabytków i ich wykorzystania dla rozwoju społeczno-gospodarczego,
- zintegrowanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego z zagospodarowaniem przestrzeni i wymogami ochrony środowiska,

- promocja dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystycznych,
- upowszechnianie wiedzy o zabytkach i dziedzictwie gminy.

Celem niniejszego programu, opracowanego w oparciu o gminną ewidencję zabytków, jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy Orońsko. „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Orońsko" realizowany będzie w 4-letnich cyklach, optymalnymi środkami będącymi w dyspozycji gminy.

7.2. Formy opieki nad zabytkami

7.2.1. Rozpoznanie

Rozpoznanie substancji zabytkowej na terenie gminy Orońsko jest procesem ciągłym. Wykazy zabytków nieruchomych i archeologicznych udostępnione gminie przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie Delegatura w Radomiu pochodzą z lat opracowywania zasobów. Ewidencja przekazana gminie Orońsko w związku z wprowadzeniem w życie Ustawy z dnia 18 marca 2010 r. posłużyła za bazę do weryfikacji i sporządzenia Gminnej Ewidencja Zabytków oraz niniejszego „Programu Opieki nad Zabytkami".

Przekazany wykaz zabytków został zweryfikowany w następujący sposób:

- zweryfikowanie istnienia i stanu zachowania obiektów nieruchomych podczas badań terenowych,
- sporządzenie ewidencji Miejsc Pamięci Narodowej oraz kapliczek jako nieodłącznego elementu krajobrazu gminy,
- sprawdzenie lokalizacji stanowisk archeologicznych w kartach adresowych w narodowym Instytucie dziedzictwa w Warszawie oraz w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Warszawie Delegatura w Radomiu oraz badań terenowych stanowisk,
- sprawdzenie obiektów w ewidencji nieruchomości w Urzędzie Gminy w Orońsku,
- nawiązanie kontaktu z Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku.

Po przeprowadzonej weryfikacji ustalono Gminną Ewidencję Zabytków dla Gminy Orońsko na dzień 31.12.2011 roku. Dla wszystkich obiektów nieruchomych karty adresowe zostały sporządzone w Gminnej Ewidencji Zabytków, która jest załącznikiem niniejszego opracowania.

7.2.2. Zabezpieczenie

Ważnym elementem dbałości o dziedzictwo kulturowe jest również zabezpieczenie obiektów zabytkowych w razie nagłego zagrożenia.

Sposobami zabezpieczenia obiektów na terenie gminy Orońsko są:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków,
- wpisanie do rejestru zabytków,
- oznakowanie zabytkowych obiektów znakiem „Konwencji Haskiej",
- uwzględnienie ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego.

Wykaz jednostek, instytucji, organizacji i rzeczoznawców przewidzianych do udzielania pomocy zabytkom:

Jednostka	Adres
Wojewódzki Konserwator Zabytków	Ul. Nowy Świat 18/20, 00-373 Warszawa Tel. 22 44 30 400, Fax. 22 44 30 401 info@mwkz.pl
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie Delegatura w Radomiu	Ul. Żeromskiego 53, 26-610 Radom Tel. 48 363 85 14, Fax. 48 363 92 14
Starostwo Powiatowe w Szydłowcu	Ul. Konopnickiej 7, 26-500 Szydłowiec Tel. 48 617 70 00
Urząd Gminy w Orońsku	Ul. Szkolna 8, 26-505 Orońsko Tel. 48 618 59 00, fax. 48 618 59 59 gmina@orońsko.pl
Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Szydłowcu	Ul. Kościuszki 124, 26-500 Szydłowiec Tel. 48 617 11 72 Fax. 48 617 08 89 Tel. alarmowy 998 lub 112
Komenda Powiatowa Policji w Szydłowcu	Ul. Kościuszki 194, 26-500 Szydłowiec Tel. 48 617 72 00, Fax. 48 617 72 45 Tel. alarmowy 997 lub 112

Znakiem rozpoznawczym Konwencji jest tarcza skierowana ostrzem w dół, podzielona wzdłuż przekątnych na cztery pola, dwa błękitne i dwa białe (tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym trójkątem).

Po ustaniu zagrożenia dla obiektu zabytkowego należy m.in.:
- zabezpieczyć zabytek przed jego dalszą degradacją,
- udokumentować zaistniałe straty i podjęte w trakcie trwania zagrożenia działania,
- poinformować właściwe organy tj. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o zaistniałej sytuacji, stratach, podjętych działaniach, potrzebach pomocy,
- wykonać ekspertyzę konserwatorską.

7.2.3. Konserwacja

Konserwacja zabytków to zespół stałych i systematycznych działań mających na celu utrzymanie obiektu zabytkowego w dobrym stanie technicznym. Konserwacja zabytków kieruje się dwoma fundamentalnymi zasadami:
- zasadą minimalnej interwencji polegającej na zastosowaniu jak najskromniejszych środków, które mają wpływ na istniejącą tkankę zabytkową,
- zasadą odwracalności interwencji polegającą na tym, że zawsze winna istnieć możliwość zlikwidowania skutków zabiegu konserwatorskiego, gdyby zaistniała potrzeba powrotu do stanu sprzed interwencji.

Konserwację przeprowadza się po dokładnym zinwentaryzowaniu obiektu, które ma na celu ustalenie jego stanu oraz zakresu prac koniecznych do przeprowadzenia i wybraniu odpowiedniej metody konserwacji.

Konserwacja ma zawsze charakter zachowawczy, bez uzupełniania brakujących fragmentów zabytku. W przypadku konieczności uzupełnienia brakującej tkanki zabytkowej, zabieg konserwatorski poszerza się o rekonstrukcje, czyli całość interwencji ma charakter restauracji obiektu. W zabiegach restauratorskich dopuszcza się rekonstrukcje pod warunkiem, iż po interwencji istnieje możliwość stosunkowo łatwej identyfikacji elementów dodanych do zabytkowej tkanki. W wielu przypadkach konserwacja zabytków zaleca uzupełnianie brakującej tkanki zabytkowej współczesną formą zharmonizowaną z charakterem zabytku w wymiarze estetycznym i materiałowym.

Według ustaw obowiązujących w Polsce, dotyczących ochrony zabytków oraz prawa budowlanego, właściciel obiektu zabytkowego przewidzianego do konserwacji, odbudowy itp., powinien dysponować m.in. następującymi dokumentami:

- potwierdzoną decyzją wpisu obiektu do rejestru zabytków lub do Gminnej Ewidencji Zabytków,
- potwierdzonym dowodem prawa własności do obiektu,
- decyzją właściwego organu ochrony zabytków zezwalającą na przeprowadzenie prac,
- projektem budowlanym,
- pozwoleniem na budowę lub zgłoszeniem robót budowlanych.

Pozwolenie od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich itp. obejmuje: dane o zabytku, dane wnioskodawcy, zakres prac – przywołanie programu prac konserwatorskich, termin realizacji, wskazanie wykonawcy, nadzór konserwatorski. Pozwolenie to nie zwalnia z obowiązku ubiegania się o pozwolenie na budowę albo zgłoszenie robót budowlanych.

Robotami budowlanymi przy zabytkach nieruchomych mogą kierować jedynie osoby, które posiadają odpowiednie uprawnienia budowlane (zgodnie z Prawem budowlanym) oraz odbyły minimum 2-letnią praktykę zawodową przy obiekcie zabytkowym. Roboty budowlane po uzyskaniu zezwoleń przebiegają w takiej samej formie jak prace przy innych obiektach budowlanych, tj. wymagają prowadzenia dziennika budowy, posiadania harmonogramu działań, zgodnego z prawem oddania obiektu do użytku i odbioru robót budowlanych.

Podstawowym priorytetem w zakresie ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych jest „nie niszczyć bez potrzeby". Postulowane jest zachowanie najcenniejszych, największych skupisk stanowisk archeologicznych w stanie nie naruszonym, w miejscu ich pierwotnego występowania (in situ). Procedurę postępowania w przypadku odkrycia stanowiska archeologicznego opisano w rozdziale 5.2.5. Stanowiska archeologiczne niniejszego opracowania.

Prace konserwacyjne nieruchomych obiektów zabytkowych na terenie gminy Orońsko należą do zakresu obowiązków właścicieli zarządzających danymi obiektami. Właściciele obiektów zabytkowych pragnący przeprowadzić renowację lub inne działania dotyczące obiektu zabytkowego powinni zgłosić się do Referatu Inwestycji, Budownictwa i Rolnictwa w Urzędzie Gminy w Orońsku, gdzie zdobędą wszelkie potrzebne informacje odnośnie obiektu i wskazanie drogi postępowania przy jego właściwie przeprowadzonym remoncie.

7.2.4. Rewaloryzacja i rewitalizacja

Rewaloryzacja zabytków dotyczy poszczególnych obiektów, które mogą być do pewnego stopnia przekształcane w takim zakresie, by dostosować je do współczesnych wymogów życia i aktualnych funkcji, tak by nie utraciły swych wartości zabytkowych i estetycznych.

Rewitalizacja oznacza w sensie dosłownym „przywrócenie do życia" i jest pojęciem stosowanym najczęściej w odniesieniu do obszaru zurbanizowanego (np. części miasta lub zespołu obiektów budowlanych), który w wyniku przemian gospodarczych, społecznych, ekonomicznych i innych, utracił całkowicie lub częściowo swoją pierwotną funkcję i przeznaczenie. Pojęcie rewitalizacji odnosi się do kompleksowego procesu odnowy wyznaczonego terenu, znalezieniu dla niego nowego zastosowania i doprowadzenie do stanu, w którym zmieni swoją funkcję.

Rewitalizacja zawiera w sobie wiele innych pojęć:

- remont – przywrócenie takiego stanu (np. budynku), jaki istniał na początku poprzedniego cyklu jego eksploatacji,
- modernizacja – to remonty, które zostały uzupełnione o wprowadzanie nowych, lepszych, sprawniejszych, podnoszących komfort elementów wyposażenia,
- przebudowa – dostosowanie, poprzez dokonanie przebudowy obiektu do pełnienia nowych funkcji lub poprawy jego funkcjonalności,
- konserwacja – przeprowadzenie szeregu napraw i zabezpieczeń w obiektach już istniejących, zabezpieczenie ich przed niszczeniem i umożliwienie dalszego funkcjonowania,
- rewaloryzacja – odnosi się do przywrócenia wartości (poprzez remont lub modernizację) obiektów o szczególnej wartości, np. zabytkowych. Działanie to ma na celu dodatkowo wyeksponowanie wartości zabytkowych lub kulturowych architektury, często wymaga dodatkowych prac badawczych,
- rehabilitacja – oznacza „przywrócenie do sprawności", czyli usunięcie defektów, niepożądanych dysfunkcji na terenach istniejących, nie zmieniając ich pierwotnie wskazanych funkcji (np. zrehabilitowany teren przemysłowy pozostaje nadal terenem przemysłowym).

Dla gminy Orońsko nie sporządzono opracowania rewitalizacyjnego. Opracowanie takie posiada Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku dla zespołu palcowego i obiektów oraz dla terenu parku, gdzie odbudowie zostały lub maja zostać poddane stawy wraz z systemem odlewów oraz drzewostan.

7.2.5. Edukacja

Zabytki należą do podstawowych dóbr kształtujących tożsamość narodową i regionalną. Ich walory i wartość decydują o konkurencyjności przestrzeni, wzmacniają różnorodne działania gospodarcze i przyczyniają się do rozwoju regionu. Zadbane, dobrze eksponowane zabytki stanowią wartość ekonomiczną cenioną przez społeczeństwo. Znaczenie zabytków oraz dziedzictwa kulturalnego, niematerialnego jest ważnym elementem budowania tożsamości regionalnej – emocjonalnego związku mieszkańca z regionem, gminą, miejscowością.

Działania edukacyjne powinny być skierowane do trzech grup docelowych:

- specjalistów związanych zawodowo z ochroną zabytków,
- właścicieli i zarządców obiektów,
- społeczeństwa.

Działania edukacyjne skierowane do specjalistów prowadzi przede wszystkim Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków (KOBiDZ), Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków. Działania dla tej grupy skupiają się na rozpowszechnianiu nowoczesnych standardów działań konserwatorskich oraz wymianie informacji i doświadczeń w zakresie ochrony zabytków, zarządzania dziedzictwem archeologicznym, przeciwdziałania nielegalnemu obrotowi dobrami kultury.

Działania edukacyjne dla właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych powinny się skupiać na:

- popularyzowaniu wiedzy z zakresu norm prawa i standardów opieki nad zabytkami,
- ważności i określeniu potencjału społeczno-ekonomicznego dziedzictwa kulturowego, roli zabytków w zrównoważonym rozwoju,
- informacji na temat możliwości pozyskania środków z funduszy krajowych i zagranicznych na konserwację zabytków.

Celem działań edukacyjnych skierowanych do społeczeństwa jest poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym oraz zbudowanie emocjonalnej więzi – zwiększenie obywatelskiej odpowiedzialności za stan zabytków.

Edukacja w zakresie podniesienia świadomości konieczności zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego będzie prowadzona poprzez:

- upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa w systemie edukacji przedszkolnej i szkolnej,
- wsparcie finansowe przez Urząd Gminy w Orońsku placówek edukacyjnych, biblioteki w tworzeniu zbiorów regionalnych (np. publikacji, zachowanych pamiątek po sławnych osobach, tworzenia miejsc pamięci, izb, itp.) oraz w działalności wystawienniczej i kulturotwórczej,
- organizowanie i wspieranie finansowe przez Urząd Gminy w Orońsku realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych związanych z regionem,
- wydawanie i wspieranie finansowe przez Urząd Gminy w Orońsku wydawania publikacji (w tym: folderów promocyjnych, monografii, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy,
- dbałość o Miejsca Pamięci Narodowej,
- popularyzacja dobrych praktyk konserwatorskich, w odniesieniu głównie do budynków mieszkalnych będących własnością prywatną.

7.2.6. Promocja

Podstawą promocji dziedzictwa kulturalnego w gminie Orońsko jest tworzenie systemu informacji, która jest atrakcyjna i czytelna oraz dostosowana do odpowiedniej grupy odbiorców, tj.:

- mieszkańców gminy – mająca na celu zaprezentowanie zasobów, wspomagająca budowanie dumy lokalnej oraz utożsamianie się z regionem,
- właścicieli, inwestorów,
- turystów,
- artystów rzeźbiarzy.

Promocja może odbywać się poprzez:

- stworzenie atrakcyjnej strony internetowej promującej walory gminy,
- staranie się o włączanie atrakcyjnych obiektów lub terenów w gminie w turystyczne szlaki tematyczne,
- wydanie folderów promocyjnych,

- wydanie monografii,
- organizowanie konkursów tematycznych dla mieszkańców gminy,
- warsztaty i plenery przyciągające różne grupy wiekowe i różne środowiska,
- organizacja imprez plenerowych kulturalnych, naukowych i innych,
- uczestniczenie w targach turystycznych i imprezach organizowanych w regionie z ofertą promocyjną gminy.

7.3. Zadania „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko"

Zadania z zakresu opieki nad zabytkami leżą w kompetencji:
- wydziałów Urzędu Gminy Orońsko,
- właścicieli obiektów,
- jednostek organizacyjnych Urzędu Gminy i instytucji społecznych z terenu gminy.

Zadania „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko na lata 2012-2015":

Priorytet I
Świadoma ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego Gminy Orońsko

Zadania:
1. Stały monitoring zasobów, stanu oraz przeznaczenia obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków i Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Orońsko
2. Prowadzenie dokumentacji obiektów zabytkowych na terenie gminy
3. Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich i porządkowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy
4. Prowadzenie rozpoznania, ewidencji i dokumentacji zabytków archeologicznych
5. Ewidencjonowanie i dokumentacja zabytkowych elementów wyposażenia wnętrz i innych cennych ruchomości
6. Kontrola stanu zachowania i przeznaczenia obiektów oraz zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem, dewastacją i kradzieżą
7. Udokumentowanie stanu zachowania kapliczek przydrożnych i miejsc pamięci narodowej, wartościowych nagrobków
8. Gromadzenie publikacji, tekstów źródłowych, wypisów, dokumentacji fotograficznej o zabytkach, historii, kulturze, obyczajach itp. regionu i ich udostępnianie i rozpowszechnianie
9. Udostępnianie zabytków do naukowego badania i dokumentowania
10. Współpraca z rządowymi służbami ochrony zabytków
11. Informowanie właścicieli budynków będących obiektami zabytkowymi o przysługujących im prawach i konieczności wypełniani obowiązków, formach dofinansowania remontów itp.
12. Określanie warunków współpracy gminy z właścicielami obiektów
13. Aktywna działalność stowarzyszeń, LGD, klubów, kół, związków oraz entuzjastów na rzecz rozwoju gminy
14. Współpraca międzygminna i regionalna w zakresie wspólnego promowania dziedzictwa kulturowego, organizacji imprez kulturalnych, historycznych, plenerowych festynów, szkoleń itp.

Priorytet II

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego wpływająca na rozwój społeczny i gospodarczy Gminy Orońsko

Zadania:

1. Konsekwentne przestrzeganie planów zagospodarowania przestrzennego dla ochrony walorów krajobrazowych i zabytkowego układu przestrzennego
2. Wspieranie racjonalnych remontów obiektów zabytkowych i przestrzeni z uwzględnieniem zasad ochrony środowiska i energooszczędności
3. Opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego
4. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy oraz wspieranie inicjatyw pozyskiwania środków finansowych na ochronę zabytków będących własnością innych podmiotów
5. Umożliwienie właścicielom obiektów zabytkowych ubieganie się o wsparcie na odnowę lub dostosowanie obiektu do nowych funkcji, np. turystycznych
6. Tworzenie oferty turystycznej przy wykorzystaniu walorów kulturowych i przyrodniczych gminy
7. Tworzenie bazy turystycznej i rekreacyjnej na terenie gminy
8. Organizacja cyklicznych imprez plenerowych
9. Stworzenie systemu informacji i promocji dziedzictwa kulturowego
10. Wydawanie i wspieranie wydawania publikacji (w tym: folderów promocyjnych, monografii, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy Orońsko.

7.4. Instrumenty realizacji Programu

Założeniem „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko na lata 2012-2015" jest wspólne działania władz gminnych, jednostek organizacyjnych gminy, właścicieli i zarządców obiektów (w tym Centrum Rzeźby Polskiej), parafii, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń.

Instrumentarium służące realizacji niniejszego programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych i opartych na nich działaniach w ramach finansów publicznych i instrumentów prawno-ekonomicznych.

W imieniu Gminy Orońsko zadania będą wykonywane przez Urząd Gminy w Orońsku oraz gminne jednostki organizacyjne (szkoły, instytucje kultury, i inne) w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów ustawowych dokumenty:
  - dokumenty wydawane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków,
  - miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego,
  - programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,

  oraz prowadzenie gminnej ewidencji zabytków,
- instrumenty koordynacji:
  - wszelkie plany strategiczne gminy: strategia rozwoju, lokalny program rozwoju, program ochrony przyrody, studia, analizy i koncepcje, umowy i porozumienia,
  - nadzorowanie instytucji – jednostek organizacyjnych samorządu,

  - współpraca z ośrodkami naukowymi, akademickimi, kulturalnymi, muzeami oraz współpraca z Diecezją Radomską,
- instrumenty finansowe – przeznaczenie środków z budżetu gminy na ochronę zabytków, szukanie zewnętrznego wsparcia finansowego na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane, podpisanie umowy użyczenia z prawnym właścicielem na renowację obiektu, pozyskiwanie dotacji, subwencji, dofinansowania, finansowanie nagród dla uczestników konkursów w ramach działań edukacyjnych,
- instrumenty społeczne, do których należą:
  - edukacja kulturowa,
  - dostarczanie informacji na temat potrzeb programu, sprawna komunikacja pomiędzy wydziałami Urzędu Gminy,
  - współpraca pomiędzy instytucjami, w tym: współdziałanie z organizacjami społecznymi,
  - wzbogacona oferta miejsc pracy przy ochronie zabytków i działań prowadzących do przeciwdziałania bezrobociu,
  - promocja,
- instrumenty kontrolne – monitoring, analiza: bazy danych geodezji i gospodarki gruntami, infrastruktury technicznej, stanu zagospodarowania przestrzennego miasta, stanu środowiska i krajobrazu kulturowego, stanu technicznego obiektów zabytkowych, zagadnień społecznych, m.in.: poziomu bezrobocia.

Koordynacja realizacji zadań związanych z ochroną zabytków spoczywa na Urzędzie Gminy Orońsko, Referacie Administracyjno-Organizacyjnym. Koordynacja ta przede wszystkim polegać będzie na:

- dysponowaniu pełną i stale aktualizowaną bazą danych w zakresie zasobów zabytkowych gminy,
- dysponowaniu aktualnym wykazem realizowanych działań i zadań gminnych jak i zadań podejmowanych przez właścicieli obiektów w zakresie ochrony zabytków,
- współpracy z instytucjami, stowarzyszeniami, środowiskami, osobami prywatnymi, firmami, wolontariuszami,
- wszechstronnej promocji gminy.

Istotną rolę w realizacji „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko" odgrywa współpraca z miejscowymi i zewnętrznymi organizacjami i stowarzyszeniami pozwalająca na aktywną partycypację społeczną. Ponadto współpraca może być realizowana pomiędzy gminą a właścicielami obiektu zabytkowego. Współpraca w realizacji Programu może polegać na:

- wspólnej organizacji imprez kulturalnych, naukowych, działań turystycznych, itp.,
- współpracy przy ubieganiu się o środki zewnętrzne (środki krajowe, środki unijne, inwestorzy zewnętrzni),
- współpracy w promocji działań i obiektów.

Głównym odbiorcą programu są mieszkańcy gminy, którzy bezpośrednio odczują efekty jego wdrażania.

8. Źródła finansowania

Źródła finansowania „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko na lata 2012-2015" mogą pochodzić z:

- budżetu własnego, budżetu powiatu, budżetu województwa,
- środków inwestorów prywatnych – pojedynczych sponsorów,
- środków ze zbiórek publicznych na określony cel (np. renowację nagrobków),
- środków własnych stowarzyszeń lub środków zgromadzonych w ramach współpracy ze stowarzyszeniami i organizacjami zewnętrznymi,
- programów wspólnotowych i funduszy strukturalnych,
- funduszy fundacji krajowych (m.in. Fundacja Kronenberga, Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, Lokalne Projekty Kulturalne),
- fundusze organizacji międzynarodowych (m.in. Europa Nostar, European Cultural Foundation).

Istnieje możliwość współfinansowania projektów z zakresu ochrony zabytków ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach trzech Programów Operacyjnych, tj.:

- Dziedzictwo Kulturowe,
- Promesa Ministra Kultury,
- Środki Generalnego Konserwatora Zabytków.

Inicjatywy kulturalne na terenie gminy Orońsko mogą być wspierane ze środków ogólnokrajowych i wojewódzkich:

- Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 w ramach programów operacyjnych; „ Rozwój inicjatyw lokalnych" i „Dziedzictwo kulturowe",
- Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 w ramach osi 3 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej" działanie 3.4. „Odnowa i rozwój wsi" dla miejscowości, dla których istnieją Plany Odnowy Miejscowości, Oś 4. – LEADER,
- Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013,
- Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy,
- Program Kultura 2007-2013 dla działań nieinwestycyjnych o zasięgu ponadnarodowym.

Możliwe źródła dofinansowania zadań zawartych w „Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko":

Źródło finansowania działania	Charakterystyka finansowania	Podmiot finansowania			
		Samo-rząd	Organi-zacje pozarzą-dowe	Przedsię-biorcy	Osoby prywatne
Narodowa Strategia Rozwoju Kultury	Rozwój inicjatyw lokalnych				
	Dziedzictwo kulturowe				
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego	Oś VI. „Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji"				
Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko Priorytet XII: Kultura	Działanie 12.1.: Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu				

i dziedzictwo kulturowe	ponadregionalnym				
	Działanie 12.2.: Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym				
Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich	Oś 3. „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej"				
	Oś 4. – LEADER				
Program Operacyjny Kapitał Ludzki	Priorytet 4. Szkolnictwo wyższe i nauka				
	Priorytet 7. Promocja integracji społecznej				
	Priorytet 9. Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach				
Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka	1.4. Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym				
Mechanizm Finansowy EOG oraz Norweski Mechanizm Finansowy	Zakres pomocy jest bardzo szeroki, zawiera różnorodne działania na polu kultury				
Fundusze Generalnego Konserwatora Zabytków	Rewitalizacja obiektów zabytkowych				
Programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Program „Dziedzictwo kulturowe"				
	Program „Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego"				
	Program „Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury'				
	Program „Rozwój inicjatyw lokalnych"				
	Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego"				

*Zestawienie własne

9. Zasady oceny realizacji „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko"

Obecny „Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orońsko" został sporządzony na lata 2012-2015. W wyniku obowiązku ustawowego istnieje konieczność jego aktualizacji w okresie 4 letnim od przyjęcia go przez Radę Gminy oraz obowiązek sporządzania co 2 lata sprawozdań z realizacji programu. Sprawozdanie takie Wójt Gminy przedstawia Radzie Gminy.

Monitoring realizacji „Programu" może odbywać się na podstawie niżej sprecyzowanych wskaźników:

- poziom (%) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa realizowanych programów, zadań itp.,
- potwierdzenie faktu utworzenia bazy informacji o zabytkach,
- liczba naukowych opracowań zabytków,
- liczba zgromadzonych archiwaliów na temat dziedzictwa kulturalnego gminy,

- liczba zadań wykonanych w ramach PROW Odnowa Wsi,
- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi,
- poziom objęcia terenu gminy (%) wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba organizacji pozarządowych współpracujących z Urzędem Gminy w Orońsku w celu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego gminy,
- liczba podmiotów z sektora prywatnego współpracujących z Urzędem Gminy w Orońsku w celu ochrony zabytków i dziedzictwa gminy,
- liczba zorganizowanych działań promocyjnych,
- liczba osób korzystających z powstałej infrastruktury turystycznej,
- liczba osób biorących udział w inicjatywach, imprezach kulturalnych, promocyjnych,
- liczba opracowanych wydawnictw (albumów, folderów, przewodników, kart pocztowych),
- liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego

Monitoring będzie prowadzony przez koordynatora do spraw ochrony zabytków w Urzędzie Gminy w Orońsku, który będzie gromadził dane z działalności gminy, działalności mieszkańców, grup społecznych, instytucji itp. oraz zbierał opinię turystów, mieszkańców i organizatorów życia kulturalnego.

10. Wykorzystane dokumenty i materiały

Dokumenty:

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dziennik Ustaw Nr 162. Poz. 1568) oraz Ustawa z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zmianie niektórych ustaw (Dziennik Ustaw Nr 75. Poz. 474)
2. Narodowy Program Kultury Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego na lata 2004-2013, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2004
3. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury (Dz. U. z dnia 30 września 1976 r.) – tekst główny z aktualizacjami
4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009, Zarząd Województwa Mazowieckiego, Załącznik do Uchwały nr 226/05 z dnia 19 grudnia 2005 r.
5. Strategia Rozwoju Powiatu Szydłowieckiego
6. Lokalna Strategia Rozwoju Gminy Orońsko, Orońsko 2007 r.
7. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Orońsko na lata 2008-2013, orońsko 2007 r.
8. Lokalna Strategia Rozwoju dla Lokalnej Grupy Działania „Na piaskowcu"

Publikacje:

1. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce., pod red. J. Z. Łozińskiego i B. Wolff, Warszawa 1958 r.
2. Sławomir Górzyński, Jerzy Kochanowski, Herby szlachty polskiej, Warszawa 1992 r.
3. Paweł Dudziński, Alfabet heraldyczny, Warszawa 1997 r.
4. Red. Krystyna Kubalska-Sulkiewicz, Monika Bielska-łach, Anna Manteuffel-Szarota, Słownik terminologiczny sztuk pięknych, Warszawa 1996 r.

5. Helena Hohnesee-Ciszewska, Podstawy wiedzy o sztukach plastycznych, Warszawa 1982 r.
6. Krystyna Zwolińska, Zasław Malicki, Mały słownik terminów plastycznych, Warszawa 1975 r.
7. Zamki pałace i dwory Mazowsza, Samorząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2007 r.
8. Monika Bartoszek, Orońskie ścieżki. Przewodnik, Orońsko
9. Czesław Zwolski – Radom i okolice przewodnik
10. Katalog rzeźby i obiektów przestrzennych w kolekcji Muzeum Rzeźby Współczesnej centrum rzeźby polskiej w Orońsku, Orońsko 2001 r.
11. Danuta Słonimska-Paprocka, Powiat Szydłowiecki w województwie mazowieckim, Szydłowiec 2009 r.
12. Andrzej Pęczalski, Powiat Szydłowiecki w fotografii, Szydłowiec 2010 r.
13. Red. Marek Przeniosło, Z dziejów powiatu szydłowieckiego, Szydłowiec 2009 r.
14. Red. Grzegorz Miernik, Z dziejów powiatu szydłowieckiego – sesja II, Szydłowiec 2010 r.
15. Irena Przybyłowska-Hanusz, Jan Piwowarczyk, Informator turystyczny Lokalnej Grupy Działania „Na piaskowcu", Szydłowiec 2010 r.

Dokumenty opracowane dla Gminy Orońsko:

1. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Orońsko, Orońsko 2004 r.
2. Studium uwarunkowań i kierunków rozwoju zagospodarowania przestrzennego gminy Orońsko, Orońsko 1998 r.
3. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Orońsko, Orońsko 2004 r.

Strony internetowe:

http://www.dwory.cal.pl/index.php
http://www.polskiezabytki.pl/index.php
http://www.turystykaziemiszydlowieckiej.pl/portal/imprezy.html
http://powstanie1863.zsi.kielce.pl/index.php?id=k01
http://www.polskiezabytki.pl/m/search/7/
http://zabytki.ocalicodzapomnienia.eu/index.php?o=woj&wojid=14&litera=O
http://www.wawel.net/malarstwo/brandt.htm
http://www.culture.pl/baza-sztuki-pelna-tresc/-/eo_event_asset_publisher/eAN5/content/jozef-brandt
http://www.mazovia.pl/kultura-i-turystyka/zabytki/
http://mojradom.pl/content/view/8599/52/
http://oronsko.org/
http://www.osp-oronsko.pl/news.php
http://www.oronsko.info/news.php

PRZEWODNICZĄCY
RADY GMINY
Sławomir Ciepiela